

Handboek Ruimte voor recreatie op de Veluwe

Handelingsperspectieven en advies

Rapport 23 april 2026

Aangeboden aan VeluweAlliantie
23 april 2026

Projectnummer Bureau BUITEN: 2025-2278

Auteurs

Anneke van Mispelaar
Jorien Posthouwer
Daphne van der Veer
Adriana Stam

**bureau
buiten**

**veluwe
Alliantie**

Colofon

Auteurs: Anneke van Mispelaar, Jorien Posthouwer, Daphne van der Veer, Adriana Stam. Bureau BUITEN

Datum: 23 april 2026

In opdracht van: VeluweAlliantie

Begeleiding: Janna Brouwer (VeluweAlliantie), Evert Leusink (VeluweAlliantie), Peter Leonhart (ANWB)

Met dank aan: Remon Ridder, Adriaan van der Linden, Maartje Van Lieshout, Angelique Vermeulen, Anoeck Petit, Jan Bosch, Ria Wilzing, Joanne ter Winkel, Reinou de Haan, Anne Glasbergen, Henrieke Selles, Melissa Brouwer, Niek Heijboer, Shavonne Korlaar, Theo Meeuwissen, Judith van Elderen, Peter Kruk, Saskia de Heij, Angelique Dijkers, Agnes Holtjer, Adriaan Buitink, Joline de Weerdt, Ellen van Vossen, Erik Dubelaar, Natasja Zak, Rita Braam

Beeldrecht: bron is vermeld bij de foto / figuur, overige beelden zijn gemaakt door Bureau BUITEN of VisitVeluwe

Inhoud

Samenvatting	5	4	Opgave	53
1 Inleiding	9	4.1	Context	53
1.1 Ruimte voor recreatie.....	9	4.2	Recreatieopgave kwalitatief	54
1.2 Leeswijzer	13	4.3	Verdieping kwantitatieve recreatieopgave	56
2 Handelingsperspectieven voor meer recreatieruimte	14	4.4	Recreatieopgave financieel	62
2.1 Recreatie-inclusieve ruimtelijke ontwikkelingen.....	16	5	Advies voor implementatie en bekostiging	67
2.2 Bestaande groenblauwe ruimte beter benutten	29	5.1	Doorbreek de recreatieparadox	67
2.3 Ruimte voor ondernemerschap	41	5.2	Investeringen overheid nodig om voorwaarden te scheppen....	69
3 Voorbeeld uitwerking gebieden	45	5.3	Breng aanpak Verstedelijking en aanpak Veluwe in één lijn	70
3.1 Putten Zuid	45	Bijlagen	73	
3.2 Ede Noord	48	1.	Wat kunnen we leren van Groen Groeit Mee?	73
3.3 Apeldoorn Zuid.....	49	2.	Relaties met andere inzet op recreatie Veluwebreed	75
		3.	Toelichting normgetal inrichting	78
			Bronnen.....	79

Samenvatting

Aanleiding en urgentie: groeiende druk op recreatieruimte vraagt nu om actie

De Veluwe recreatieopgave is urgent geworden. Door een groeiende bevolking, een toenemende recreatiebehoefte per persoon en een stijgend aantal bezoekers neemt de druk op bestaande recreatieruimte toe. Tegelijkertijd staan de natuurwaarden op het Veluwemassief onder druk door onder meer stikstof, verdroging en klimaatverandering. De uitspraak van de Raad van State over Katwijk maakt de recreatieopgave urgent: gemeenten moeten bij woningbouwplannen aantonen hoe zij voorkomen dat extra bewoners nabijgelegen natuur aantasten.

De opgave in cijfers: 8.000 hectare extra recreatieruimte nodig

De recreatieopgave kent verschillende schaalniveaus: buurt, wijk, stad en regio. Voor dit project focussen wij ons op de stedelijke en regionale schaal: Veluwemassief en de Gouden Randen.

In totaal is de recreatieopgave voor de Veluwe ca 8.000 hectare, voor inwoners en voor de (verblijfs- en dag) gasten die recreëren in de regio. Dit is gebaseerd op het meegroeiprincipe: de recreatieruimte per gebruiker (op dit moment ca 620 m² per gebruiker) neemt dan niet nog verder af. Deze ambitie sluit aan op de berekening van Bureau voor Ruimte en Vrije Tijd in opdracht van de VeluweAlliantie

Door **meervoudig ruimtegebruik** is beschikbare recreatieruimte in hectares iets anders dan hectares die sec voor recreatie worden ingericht. De opgave is juist om recreatie, en de diversiteit

aan recreatievormen, te verweven met andere functies, en voor veel recreatievormen zijn vooral paden in een aantrekkelijke groenblauwe omgeving nodig. Ongeveer de helft van alle recreatie-activiteiten buitenshuis is routerecreatie (wandelen, fietsen, etc). De recreatieopgave kunnen we daardoor ook uitdrukken als grofweg 3.980 ha groenblauwe gebieden + 398 km recreatieve paden.

De **financiële opgave** die samenhangt met de recreatieopgave is ingeschat op basis van kentallen en eerder onderzoek:

- Investerings nieuwe recreatieruimte: circa €1.020 miljoen, uitgaande van een mix aan inrichtingsniveaus. Dat is per nieuw gebouwde woning een investering van € 18.567 euro.
- Jaarlijks beheer nieuwe recreatieruimte: circa €14 miljoen.
- Beheertekort bestaande recreatieruimte: €1,8-4,3 miljoen per jaar
- Investerings voor hoogwaardig onderscheidend aanbod: naar schatting €30 miljoen tot 2036. Dit is voor het realiseren van topkwaliteit met een eigen aantrekkingskracht, dat kan concurreren met de fantastische kwaliteiten van het Veluwemassief (bijv. realisatie Veluwe belevingsgebieden).

Handelingsperspectieven: multifunctioneel ruimtegebruik voor recreatie in de Gouden Randen

De VeluweAlliantie zet in op het beter benutten van de flanken van de Veluwe: de Gouden Randen. De strategie is gericht op multifunctioneel ruimtegebruik, waarbij recreatie gecombineerd wordt met andere functies zoals natuur, landbouw en waterberging. Dit sluit aan bij de Nota Ruimte (2025), het provinciaal Beleidskader Recreatie en Toerisme en draagt bij aan ruimtebesparing.

Wij hebben hiervoor een zevental handelingsperspectieven uitgewerkt. De handelingsperspectieven helpen gemeenten, terreineigenaren en ondernemers bij het beschikbaar maken van meer recreatieruimte en zijn geclusterd in drie thema's:

1. Recreatie-inclusieve ruimtelijke ontwikkelingen: Neem recreatie vanaf het begin mee

Neem (zowel inrichting als beheer van) recreatie vroegtijdig mee in nieuwe stedelijke ontwikkelingen, natuurherstel en landschapsverbetering. Dit draagt bij aan een gezonde leefomgeving en voorkomt hogere kosten achteraf. Voorbeelden zijn groene scheggen in stadsuitbreidingen en passende recreatieve ontsluiting van nieuwe natuurgebieden.

2. Bestaande groenblauwe ruimte beter benutten: maak onderbenut potentieel toegankelijk

Vergroot de capaciteit van bestaande recreatiegebieden door meer voorzieningen en aantrekkelijke routes. Focus op gebieden die nu onderbenut zijn en waar voldoende (ecologische) draagkracht is. Kansrijk is het toegankelijk en beleefbaar maken van erfgoed, ook aansluitend op de Veluwe Belevingsgebieden.

3. Ruimte voor ondernemerschap en particulier initiatief

Stimuleer ondernemerschap met recreatieve meerwaarde in de Gouden Randen. Dit draagt bij aan economische vitaliteit, leefbaarheid, cultuurhistorie, landbouw en aanbod dat inspeelt op de behoeften van bewoners en gasten.

Nieuw recreatieaanbod moet voldoen aan zoveel mogelijk van de volgende kwaliteitscriteria:

- **Onderscheidende kwaliteit** – van topkwaliteit met eigen aantrekkingskracht om te kunnen concurreren met het Veluwemassief
- **Dichtbij** – eenvoudig bereikbaar vanuit woonwijken en logiesaccommodaties
- **Multifunctioneel ruimtegebruik** – gecombineerd met natuur, waterberging, landbouw of andere functies
- **Balans met de natuur versterken** – Recreatie moet rekening houden met de ecologische opgaven en waarden van een gebied, en daaraan bijdragen
- **Aantrekkelijkheid van het landschap** – meer landschappelijke kwaliteit, bomen en opgaand groen maakt recreëren in de Gouden Randen aantrekkelijk en draagt bij aan de opvangcapaciteit.

Adviezen voor financiering en implementatie

- A. Maak de **'Recreatieparadox'** bespreekbaar: recreatie is essentieel voor gezondheid, economie en natuur, maar moeilijk te financieren. Tegenover de investeringen staan diverse baten, waaronder een veerkrachtiger, klimaatbestendiger en gezondere leefomgeving en een beter vestigingsklimaat.
- B. **Overheidsinterventies en investeringen** zijn nodig om voorwaarden te scheppen voor recreatieruimte, zoals grondverwerving en infrastructuur. Denk hierbij aan:
- **Verevening voor bovenwijkse recreatie- en groenvoorzieningen:** zet bij nieuwe ontwikkelingen een bedrag opzij voor bovenwijks recreatieaanbod;

- Laat **beheerbudgetten minimaal meegroeien met het inwoneraantal**, waardoor recreatievoorzieningen ook in stand gehouden kunnen worden;
- Ruimte voor diverse vormen van ondernemerschap is nodig om vraaggericht te kunnen ontwikkelen;
- Neem de betrokken grondeigenaren waar de recreatieopgave gerealiseerd zou kunnen worden vanaf het begin mee in de idee- en planvorming.

- C. **Versterk Regionale samenwerking.** Recreatie overstijgt gemeentegrenzen en beleidsdomeinen. Breng daarom de Aanpak Verstedelijking en de Aanpak Veluwe in één lijn en koppel de recreatieopgave aan bestaande programma's: vitaal platteland, natuurherstel, stikstof en stedelijke ontwikkeling. Een *'coalition of the willing'* schiet tekort, omdat belangrijke en bindende besluiten elders worden genomen en partijen die om uiteenlopende redenen niet tot deze groep behoren buiten beeld blijven.

Conclusie: Samen aan de slag voor een groene, gezonde en vitale Veluwe

De recreatieopgave op de Veluwe is groot en urgent. Met een gecoördineerde aanpak, vanuit stedelijke ontwikkeling (regio's) en de aanpak natuur en stikstof (provincie) is deze opgave het beste op te lossen. Dit vraagt om een gezamenlijke inspanning van overheden, terreineigenaren en ondernemers, waarbij recreatie een integraal onderdeel is van planvorming. De baten zijn onmiskenbaar: een gezonde leefomgeving, economische vitaliteit en versterking van de kwetsbare natuur op de Veluwe.

1

Definitie recreatie

Recreatie is het geheel aan activiteiten die mensen ondernemen in hun vrije tijd, met als doel ontspanning, beweging, ontmoeting, plezier, of het doorbreken van de dagelijkse routine. Hierbinnen vallen zowel vrijetijdsactiviteiten van inwoners, dagbezoekers en toeristen (overnachtende bezoekers).

In dit project richten wij ons op recreatie in een groenblauwe omgeving, buiten de bebouwde kom. We kijken hierbij naar het schaalniveau van de stad-land overgang en van de regio. Op de schaal van de stad en stadsrand gaat het om de dagelijkse en wekelijkse beweging, ontspanning, plezier en ontmoeting buitenshuis. Op regionale schaal gaat het over beleving van landschap, natuur en erfgoed door inwoners en (verblijfs- en dag) gasten. In praktijk zijn deze schaalniveaus natuurlijk met elkaar verweven. Met recreatievoorzieningen bedoelen sportvelden voor georganiseerde sport, wel MTB-routes door het bos of een kanosteiger. Geen bezoek aan een museum in een stad, wel bezoek aan een zwembad, recreatiegebied of de Randmeren.

Met **recreatieruimte** bedoelen we de ruimtelijke weerslag van deze activiteiten buiten de steden en dorpen, op terreinen die openbaar toegankelijk zijn, of zijn opengesteld voor recreatie (al dan niet tegen een vergoeding).

Recreatie heeft veel verschillende invullingen en vormen. Recreatie kan in een gebied intensief zijn; meerdere verschillende recreatievormen dicht bij elkaar, of juist extensief. Recreanten kunnen tijdens hun activiteiten de beleving van andere recreanten positief of negatief beïnvloeden.

Relevantie en urgentie

Het werken aan de recreatieopgave is geen vrijblijvende actie voor de VeluweAlliantie. Door de uitspraak van de Raad van State over Katwijk¹, moeten gemeenten bij woningbouwplannen aantonen hoe voorkomen wordt dat toenemende recreatieve druk door extra bewoners nabijgelegen natuur aantast. Om woningbouwplannen vlot doorgang te laten vinden, is het van belang om ontwikkeling van recreatieruimte in de Gouden Randen op tijd mee te nemen in de planvorming.

¹ Uitspraken door de Raad van State op 11 december 2024 en 15 januari 2026 over de woonwijk Valkenhorst in de gemeente Katwijk.

Daarnaast zijn er verschillende andere belangrijke redenen om met recreatie in de Gouden Randen aan de slag te gaan:

- Recreatie en toerisme zijn belangrijk voor de Veluwe. Vernieuwing van het recreatief aanbod is continu nodig om de Veluwe inclusief de Gouden Randen aantrekkelijk en economisch vitaal te houden, en daarmee de leefbaarheid te versterken;
- Recreatie geeft de bloei en transformatie van het landelijk gebied een positieve impuls, juist op plekken waar de agrarische bedrijfsvoering onder druk staat. Bijvoorbeeld door investeringen in landschap en ruimtelijke kwaliteit, in behoud van erfgoed en voor nieuwe ondernemerskansen;
- Om de natuur op het Veluwemassief zich te laten herstellen is meer recreatie-opvang nodig in de Gouden Randen.
- (Actieve) recreatie in een groene omgeving is bewezen positief voor mentale en fysieke gezondheid en welzijn. Recreatie dicht bij huis, nabij de kernen in de Gouden Randen, helpt inwoners bij een gezonde levensstijl en is daarmee een belangrijk onderdeel van preventieve gezondheidszorg². Omdat Nederlanders, ook op de Veluwe, steeds ongezonder worden door stress, overgewicht, te weinig bewegen en eenzaamheid, is bewegen en ontmoeten in het groen steeds belangrijker.

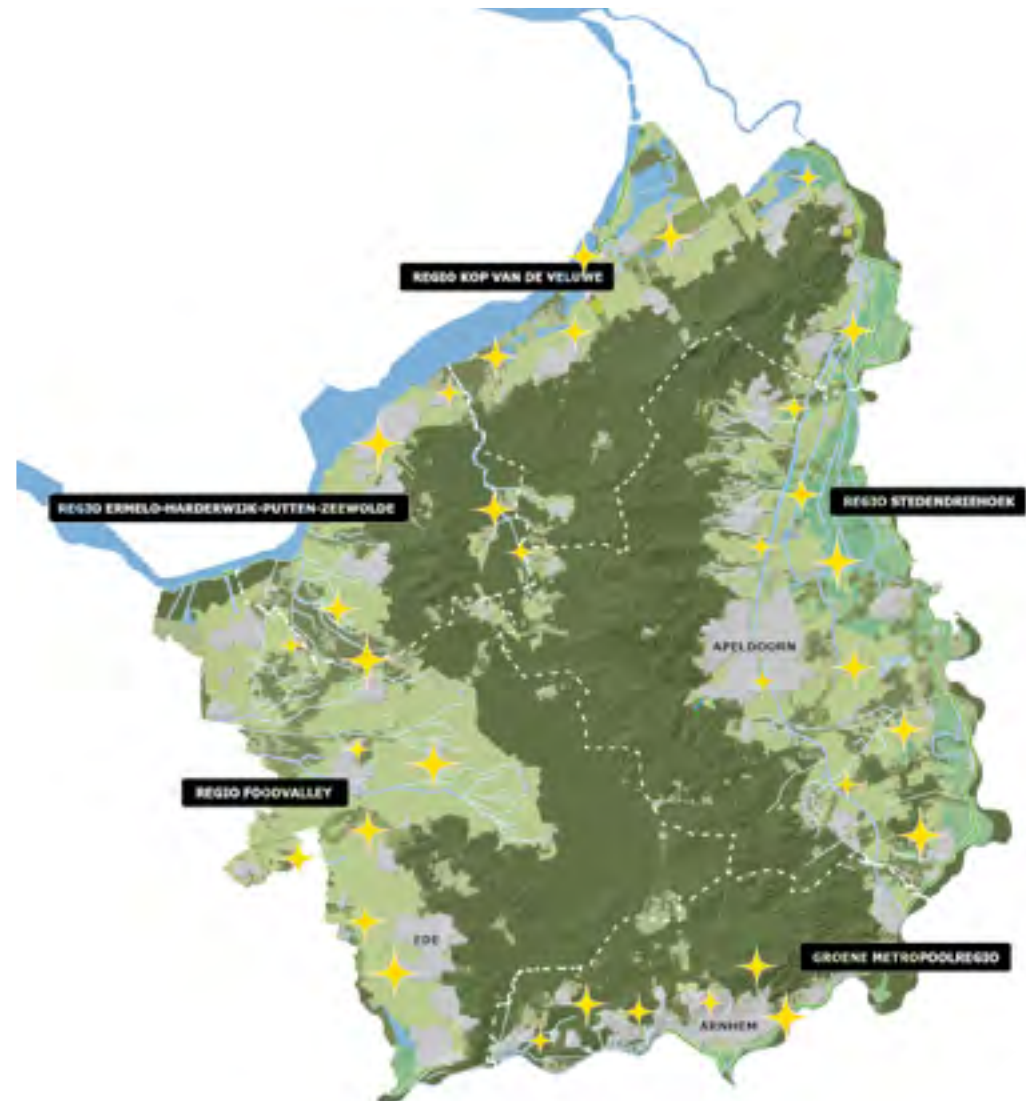
Dit rapport biedt handvatten om met recreatie op en rond de Veluwe aan de slag te gaan.

² Bron: 'Natuur is het recept voor kostenverlaging in de zorg' – IVN 2024

Figuur 1 de Bruto Veluwe en de Gouden Randen daaromheen (bron: Veluwe in Balans)

De Bruto Veluwe: het centraal Veluwemassief en de Gouden Randen daaromheen

Hoe groot is de recreatieopgave?

Het onderzoek 'Ruimte voor recreatie op de Veluwe' van Bureau voor Ruimte en Vrije Tijd (2025) laat zien dat de hoeveelheid recreatieruimte per gebruiker (inwoners en bezoekers) afneemt, terwijl dit juist mee zou moeten groeien met het toenemend aantal inwoners. Dit is belangrijk omdat het groene karakter de Veluwe juist aantrekkelijk maakt om te wonen, werken en recreëren, en ook omdat de natuur bescherming nodig heeft. Om aan dit uitgangspunt te voldoen is meer recreatieruimte nodig.

Op dit moment is er per gebruiker 620 m² aan recreatieruimte op de Veluwe beschikbaar. Groeit de hoeveelheid recreatieruimte mee met aantal gebruikers³, dan is er in 2040 circa 6.400 hectare extra groenblauwe recreatieruimte nodig⁴. Deze opgave omvat 9% van de huidige opengestelde recreatieruimte en 3% van het totale landoppervlak van de Veluwe. Uitgangspunt hierbij is dat de hoeveelheid groenblauwe recreatieruimte per gebruiker op de Veluwe - inclusief Gouden Randen - minimaal gelijk blijft. In de verstedelijkingsstrategie Arnhem-Nijmegen-Foodvalley is bestuurlijk afgesproken dat per woning 500 m² recreatieruimte wordt toegevoegd.

Wat is de oplossingsstrategie?

Voor de oplossingsstrategie moeten we werken aan multifunctioneel ruimtegebruik, in plaats van exclusief ruimte te reserveren voor enkel recreatie. Recreatie laat zich goed combineren met ander

ruimtegebruik, wat bijdraagt aan efficiënt ruimtegebruik. Deze strategie sluit aan bij de Nota Ruimte (2025). Door meerdere ruimtelijke 'claims', bijvoorbeeld natuur, wonen, infrastructuur, waterberging en energievoorziening, te combineren met de opgave om 6.400 hectare groenblauwe recreatieruimte te creëren, werken we aan ruimtelijke kwaliteit en samenhang.

De VeluweAlliantie wil van de voorliggende recreatieopgave toe naar uitvoering en heeft hiervoor concrete handvatten op papier gezet. Dit leest u terug in deze rapportage.

1.2 Leeswijzer

Deze rapportage is als volgt opgebouwd:

- In hoofdstuk 2 bespreken we hoe leden van de VeluweAlliantie bij kunnen dragen aan meer recreatieruimte door meervoudig ruimtegebruik. Zie dit als een 'handboek' met handelingsperspectieven, inclusief planologische en financiële aspecten en voorbeelden van elders.
- In hoofdstuk 3 komen drie voorbeeldgebieden aan bod. We geven inzicht in de plaatselijke recreatieopgave en hoe die ingevuld kan worden.
- In hoofdstuk 4 gaan we in op de recreatieopgave en de benodigde investeringen en beheerinzet.
- In hoofdstuk 5 geven we adviezen voor implementatie en bekostiging.

³ Onder 'gebruikers' wordt verstaan: zowel inwoners die recreëren op de Veluwe, toeristen die op de Veluwe op vakantie zijn als dagtoeristen van elders die een dag(deel) naar de Veluwe komen.

⁴ Bron: Ruimte voor recreatie op de Veluwe, Bureau voor Ruimte en Vrije Tijd, 2025

2

2 Handelingsperspectieven voor meer recreatieruimte

Wat kunnen de partners binnen de VeluweAlliantie doen om op een duurzame manier meer recreatieruimte te realiseren in de Gouden Randenbuiten de bestaande natuurgebieden? Met andere woorden: welke handelingsperspectieven zijn er om, en waar kunnen die een plek vinden?

Ruimte voor recreatie: strategieën en handelingsperspectieven

We hebben voor de Veluwe een inventarisatie gemaakt van ruimtelijke kansen en handelingsperspectieven (zie bronnen in bijlage). Uit deze inventarisatie selecteerden we een aantal kansrijke handelingsperspectieven voor de Veluwe inclusief de Gouden Randen. De succespotentie is bepaald op basis van:

- Potentiële impact: hoeveel extra recreatieruimte kan in potentie gerealiseerd worden en hoeveel recreatieve opvangcapaciteit levert dit op? (voor een toelichting op opvangcapaciteit, zie ook paragraaf 4.3 [pagina 41](#))
- Kunnen meerdere doelgroepen bediend worden?
- Is er potentie voor de korte en voor de termijn?

Dit heeft geresulteerd in de volgende drie kansrijke strategieën:

1. Recreatie-inclusieve ruimtelijke ontwikkelingen
 - Ruimte voor recreatie in het omgevingswetinstrumentarium
 - Recreatie-inclusieve infrastructuur, water- en klimaatprojecten
 - Recreatie als onderdeel van stedelijke ontwikkeling
2. Bestaande groenblauwe ruimte toegankelijk en beter benutten maken voor recreatie
 - Bewandelbaar landschap en groenblauwe dooradering
 - Bestaande recreatieterreinen versterken
 - Herbesteden van erfgoed
3. Ruimte voor ondernemerschap

Uitgangspunten kosteninschattingen

Per handelingsperspectief is aangegeven wat benodigde investeringen zijn. Deze getallen geven een indicatie. De exacte kosten hangen bijvoorbeeld af van het ambitieniveau en de inrichtingswensen.

2.1 Recreatie-inclusieve ruimtelijke ontwikkelingen

2.1 Recreatie-inclusieve ruimtelijke ontwikkelingen

2.1.1 Ruimte voor recreatie in het omgevingswetinstrumentarium

De Omgevingswet biedt gemeenten de mogelijkheid om recreatie en toerisme structureel onderdeel te maken van beleid voor de fysieke leefomgeving. Via instrumenten als de omgevingsvisie, het omgevingsplan en omgevingsprogramma's geven gemeenten en provincies richting aan de gewenste balans tussen natuur, wonen, landbouw, mobiliteit en recreatie. Door recreatie op te nemen in dit beleid krijgt het structureel aandacht en wordt het structureel meegenomen in beleidsuitwerkingen. Door hier grondbeleid aan de koppelen, kan ook een deel van de financiering gerealiseerd worden.

Hoe pak je het aan?

- Breng bestaand recreatie-aanbod in kaart: breng het huidige recreatieaanbod (routes, voorzieningen, logies-aanbod en attracties) geografisch in beeld (b.v. met behulp van GIS), openstellingsbeleid van de grondeigenaren helpt hierbij. Dit dient als nulmeting, waarmee je kunt bepalen waar de opgave zit en welke (beleids)keuzes het meest effectief zijn om aan deze opgaven te werken. Ook vormt deze inventarisatie de basis voor monitoring.

- Analyseer knelpunten en kansen op basis van het overzicht van recreatieaanbod. Denk aan opgaven op het gebied van bereikbaarheid, natuurherstel en de balans tussen recreatie en natuur. Gebruik voor deze analyses data, zoals bezoekersstromen en inzicht in recreatiebehoeften van inwoners en bezoekers (dit kan bijvoorbeeld door het afnemen van enquêtes). Ook grondeigenaren kunnen waardevolle input leveren over knelpunten en kansen in hun gebied. Voor belangrijke opgaven is het advies om ontbrekende data te vergaren, zodat beleidskeuzes onderbouwd kunnen worden.
- Formuleer ambities voor de Omgevingsvisie: hoe draagt recreatie bij aan leefkwaliteit, natuurbeleving en economie? Wat wil je bereiken op het gebied van recreatie de komende jaren? Welke opgaven zijn er, denk aan woningbouw, infrastructuur, klimaatadaptatie, en hoe moet of kan recreatie hierbij een plek krijgen? Positioneer recreatie als onderdeel van de gewenste ruimtelijke kwaliteit en brede welvaart.
- Maak gebiedsgerichte keuzes: werk in het uitwerken van de ambitie met zones of deelgebieden. Hiermee differentieer je de visie waar nodig op gebiedsniveau (bijvoorbeeld voor nieuwe ontwikkelingen, verbetering huidig aanbod of bescherming van natuur). Sommige gebieden vragen om een specifieke visie.

- Onderbouw de functionele samenhang: wil je een financiële koppeling tussen een groen- of recreatieproject (een bovenwijkse voorziening) en bijvoorbeeld woningbouw of nieuwe bedrijven, onderbouw dan de functionele samenhang in de Omgevingsvisie. Het expliciet maken van de maatschappelijke baten van groen, o.a. het effect op het welzijn van bewoners helpt hierbij. Vervolgens kunnen er afspraken gemaakt worden over de financiële bijdrage vanuit stedelijke ontwikkelingen aan bovenwijkse voorzieningen.
- Werk de ambities uit in een omgevingsprogramma. Recreatieambities kunnen een plek krijgen in een omgevingsprogramma specifiek voor recreatie, maar kunnen ook integraal onderdeel worden van een groenprogramma of een programma buitengebied of gebiedsgericht programma. In het programma is de ambitie uitgewerkt in concrete doelen, projecten en investeringen en worden afspraken gemaakt over beheer en monitoring. Werk uit hoe recreatieruimte gevonden wordt en hoe de balans met natuur wordt gerealiseerd. Hierbij kan je de handelingsperspectieven gebruiken. Ook participatie is belangrijk bij het opstellen van het programma (net als bij de omgevingsvisie).
- Vertaal het beleid naar regels in het omgevingsplan of een verordening of grondbeleid. Bijvoorbeeld via functieaanduidingen ('dagrecreatie', 'verblijfsrecreatie', 'recreatief medegebruik') of beleidsregels

(afwegingskader) voor afwijkingen van het omgevingsplan of bescherming van de natuur.

- Regulier toeristisch-recreatief beleid? Maak je toeristisch-recreatief beleid, en maakt dat nog geen onderdeel uit van omgevingswetinstrumenten? Gebruik dan bijvoorbeeld wel de ruimtelijke principes of indelingen uit de omgevingsvisie.

Wat heb je nodig?

- Databronnen, kaartmateriaal en GIS-informatie. Bijvoorbeeld data van de DMO/CMO, bezoekersstromen, routestructuren, overnachtingscijfers, logiesaccommodaties, Leefstijlvinder.
- Tijd en capaciteit voor onderzoek, opstellen beleid, participatie en (ambtelijke) afstemming.

Wie heb je nodig?

- Intern:
 - Ambtenaren van verschillende afdelingen, waaronder ruimtelijke ordening, economie, natuur & landschap, erfgoed, cultuur, verkeer/mobiliteit, communicatie.
 - Bestuurders (wethouder, gemeenteraad)
- Regionaal: provincie Gelderland, VeluweAlliantie, omliggende gemeenten. Voor het programma Vitaal Landelijk Gebied is een diepgaande analyse gemaakt van de natuuropgaven in de overgangsgebieden, die kan helpen bij het identificeren van kansen.
- Extern: verschillende stakeholders waaronder terreinbeherende organisaties, grondeigenaren, waterschappen, toeristische organisaties (VisitVeluwe), ondernemersverenigingen, bewonersgroepen/ dorpsbelangen.

Wat kost het?

De voornaamste kosten zijn:

1. De inzet van capaciteit van de beleidsmedewerker recreatie en toerisme. Deze capaciteit is nodig voor het doen van onderzoek, of het begeleiden van een extern onderzoekstraject om te komen tot een visie.
2. Kennis en capaciteit voor het organiseren van de benodigde multidisciplinaire aanpak.
3. Eventueel aantrekken van externe expertise voor onderzoek en analyse. Denk hiervoor aan €25.000-€50.000 voor bijvoorbeeld een plan voor een omgevingsprogramma.

Welke voorbeelden kennen we?

- Gemeente Amersfoort, [Omgevingsvisie 2030-2040 Amersfoort](#), [Omgevingsprogramma Hoogland-West 2025-2030](#).

2.1.2 Recreatie-inclusieve ontwikkeling: water- en natuurherstel, energie- en klimaatopgaven

Veel ruimtelijke ontwikkelingen, met name die in stad-landzones, bieden kansen voor recreatie. Denk aan natuurzones met recreatief medegebruik, water benutten als vaarverbinding, waterranden bedoeld voor oeverrecreatie of beekherstel met nieuwe wandelroutes. In plaats van koppelkansen, spreken we van recreatie-inclusieve ontwikkeling: om aan te geven dat het (wat ons betreft) geen optionele kans is, maar een vast onderdeel van een ontwikkeling in het buitengebied.

Wat kun je doen? Wat heb je nodig?

- Breng in kaart waar klimaat- en wateropgaven (of andere ruimtelijke ontwikkelingen) samenkomen met recreatie of waar kansen liggen voor recreatie-ontwikkeling. Denk bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van wandelpaden en vlonderroutes rondom retentiegebieden, zonnevelden met wandelpaden, of gebieden met veel hittestress of een hoge overstromingskans.
- Verdiep je in de verschillende doelen van de ruimtelijke ontwikkeling, en pas recreatie daarbij in. Zet hierbij de meerwaarde en voordelen van recreatie-inclusieve ontwikkeling voor het project in de etalage. Bijvoorbeeld een betere ruimtelijke kwaliteit, meer maatschappelijke verbondenheid, het benutten van cultuurhistorische plekken of het toevoegen van beleving in het landschap. Recreatie past goed in

een integrale gebiedsontwikkeling waar landschappelijke kwaliteit centraal staat en de samenhang tussen abiotiek, biotiek en recreatief gebruik van de mens met elkaar in balans zijn.

- Laat je niet te snel ontmoedigen door “het kan niet” of “er is geen geld”. Zoek steun voor de gezamenlijke ambitie, binnen en buiten de organisatie. Bijvoorbeeld bij grondeigenaren, culturele organisaties, bewonersgroepen, ondernemers, waterschap of buurgemeenten. Recreatie heeft veel verschillende positieve impacts, dat is wat waard.
- Bedenk dat zelfs de kleinste hoekjes of gebieden met specifieke openstellingsvoorwaarden voor recreatie interessant kunnen zijn als ze bereikbaar zijn en een bepaalde basiskwaliteit bieden. Denk aan ruimte voor hondenloopgebieden, of een perceel voor een particulier initiatief of vereniging. Met aangepaste openstellingsvoorwaarden kunnen ook recreatiemogelijkheden gecreëerd worden, bijv. openstelling na het vogelbroedseizoen.
- Benut bestaande gebiedsprogramma's (zoals “Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie”, het Blauwe Omgevingsprogramma van het Waterschap, provinciale natuurdoelen of Aanpak Veluwe) als kapstok om partners aan elkaar te verbinden en financieringsmogelijkheden helder te krijgen.
- Zonder geld voor beheer kunnen nieuwe voorzieningen niet stand gehouden worden. Bespreek dit op tijd met de beoogde beheerders en regel beheerbudgetten van te voren.

Wie heb je nodig?

- Intern:
 - Ambtenaren van verschillende afdelingen, waaronder ruimtelijke ordening, economie, natuur & landschap, erfgoed, cultuur, verkeer/mobiliteit, communicatie, vergunningverlening, financieel.
 - Bestuurders (wethouder, gemeenteraad)
- Regionaal:
 - Provincie Gelderland: beleidskaders water, natuur en recreatie, subsidies
 - Waterschappen (Vallei & Veluwe, Rijn en IJssel): voor waterberging, beekherstel, klimaatbuffers.
 - Zoek aansluiting bij Aanpak Veluwe, het kernteam GIOS van het rijk, en het Deltaprogramma Rijn en Ruimte voor de rivier 2.0.
- Lokaal:
 - Terreinbeheerders (o.a. Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Geldersch Landschap & Kastelen).
 - Ondernemers en bewonersinitiatieven: beheer en exploitatie van kleinschalige voorzieningen (b.v. openbare toiletten, publieke bankjes, afvalbakken).

Wat kost het? Welke vormen van financiering zijn er?

- Kosten lopen uiteen van enkele tienduizenden euro's voor kleinschalige maatregelen (zoals routeaanpassingen, belevingspunten) tot miljoenen bij integrale gebiedsprojecten (zoals beekherstel met recreatieve herinrichting). Bijvoorbeeld:
 - Aanleg steiger: €15.000 tot €30.000 per stuk
 - Aanleg verhard wandelpad €150 euro per strekkende meter
- Verwerk het budget voor beheer op tijd in de begroting. Maak duurzame afspraken met de gebiedsbeheerder over jaarlijkse financiële bijdragen wanneer het beheer van de recreatievoorzieningen onvoldoende wordt gedekt uit reguliere (beheer)vergoedingen of exploitaties.
- Financieringsbronnen:
 - Regelingen of fondsen:
 - Europees: LIFE programma (LIFE Nature, LIFE Climate, LIFE Environment), Interreg North Sea Region / NWE / Vlaanderen-Nederland / Deutschland-Nederland, European Urban Initiative, Horizon Europe
 - Nationaal: Regio Deal, Nationaal Programma Landelijk Gebied, mobiliteitsfondsen, Deltaprogramma Rijn, Ruimte voor de Rivier 2.0, Postcodeloterij etc.

- Provinciale regelingen (POP3+, Groen Ontwikkelfonds).
- Lokaal: waterschappen (meekoppeling bij waterveiligheids- of adaptatieprojecten), cofinanciering via regionale samenwerkingsverbanden.
- Crowdfunding en particuliere fondsen, bijvoorbeeld voor bosrealisatie.
- Cofinanciering door ondernemers.
- Middelen voor compensatie van groen dat elders is verdwenen.

Hoe kun je het planologisch inpassen?

- Veranker recreatieve functies in omgevingsplannen als "medegebruik" of "hoofd functie".
- Gebruik de omgevingsvisie en omgevingsprogramma's (zie paragraaf 3.1.1.) om de samenhang tussen doelen voor recreatie en andere thema's vast te leggen.
- Sluit aan bij de Recreatiezonering en trek die door, zeker wanneer recreatie gecombineerd wordt met natuur.
- Maak gebruik van de watertoets en natuurtoets als kans om recreatieve kansen vroegtijdig in te brengen.

2.1.3 Recreatie als onderdeel van stedelijke ontwikkeling

Dit handelingsperspectief richt zich op het integraal meenemen van recreatie in stedelijke ontwikkelopgaven. Denk aan: wandelroutes door bedrijventerreinen en woongebieden of kleine recreatieve verblijfsplekken bij water- of energieprojecten. Het gaat ook om het benutten van de overgangszones tussen stad en landschap: plekken die nu vaak 'restgebieden' zijn, maar kunnen uitgroeien tot waardevolle schakels in het recreatieve netwerk van de Veluwe.

3-30-300-3000 regel

De 3-30-300-3000 regel is een richtlijn voor stedelijke vergroening die stelt dat iedereen vanuit huis, werk en school minimaal 3 bomen moet kunnen zien, dat de buurt een boombedekking moet hebben van 30% en dat iedereen binnen 300 meter van kwalitatief hoogwaardig publiek groen- of recreatiegebied moet wonen. Deze regel is bedoeld om de woon-, werk-, en leeromgeving gezonder en groener te maken en maakt recreatie dichtbij huis vanzelfsprekend. De 300 meter norm betekent dat iedereen een groene recreatieve uitlooplek op loopafstand moet hebben. 3000 betekent 3000 (streckende) meter groen toevoegen met als doel een groen ontspannen loopnetwerk (zoals wijkommetjes) waarin opgaven gecombineerd worden.

Wat kun je doen? Wat heb je nodig?

- Breng kansrijke plekken voor groen en recreatieve verbindingen in beeld waar toekomstige ontwikkelingen (kunnen) plaatsvinden. Denk aan randen van bedrijventerreinen (Werklandschappen van de Toekomst), energielocaties, woonuitbreidingen of infrastructuurcorridors. Dit zijn allemaal plekken waar iets te gebeuren staat en die kunnen profiteren van groenblauwe recreatieruimte
- Integreer recreatie meteen vanaf het begin in het plannings- en ontwerpproces van stedelijk ontwikkeling (nieuwe woonwijken, werklocaties en energieprojecten). Door dit in de planvormingsfase al te doen maakt recreatie vanaf het begin een integraal onderdeel uit van de planvorming. Denk bijvoorbeeld aan een energiepark als belevingspark, of een werklandschap met aantrekkelijke ommetjes. Combineer hierbij recreatie met verbetering van de landschappelijke kwaliteit.
- Richt je op multifunctionele inrichting waarbij recreatie wordt gekoppeld aan gebiedsontwikkeling: denk aan waterberging als wandelzones, daken en gevels als groene verblijfsplekken of de inrichting van parkzones tussen bedrijven.
- Maak verbinding met bestaande netwerken: sluit de stedelijke ontwikkelingen waar mogelijk aan op bestaande wandel- en fietspaden in de Gouden Randen van de Veluwe. Het kan zijn dat uitbreiding van paden hiervoor nodig is.
- Gebruik ontwerpend onderzoek om ruimtelijke kansen op een beeldende manier zichtbaar te maken en mee te nemen in gebiedsprogramma's en omgevingsvisies.

Wie heb je nodig?

- Gemeente: ruimtelijke regie, integrale planvorming en inpassing in omgevingsplan.
- Projectontwikkelaars en bedrijven(verenigingen): voer het gesprek over het bieden van recreatieruimte in bedrijfsomgevingen.
- Grondeigenaren: voor het gesprek over hoe recreatie (samen met landschap) het beste kan worden ingepast in het bestaande en toekomstige grondgebruik.
- Provincie Gelderland: kaders voor ruimtelijke kwaliteit, energietransitie en recreatie.
- Waterschappen: mogelijkheden voor inrichting van water- en groenzones die recreatief bruikbaar zijn.
- Bewoners(initiatieven), scholen, natuur-, maatschappelijke-, sport- en welzijnsorganisaties: medegebruik en beheer van de openbare ruimte.

Wat kost het?

- De meerkosten van het integreren van recreatie in stedelijke projecten zijn beperkt als dit vanaf de start wordt meegenomen in de planvorming, grondexploitatie en het ontwerpproces.
- Kleine maatregelen (wandelpaden, beplanting, zitplekken) kosten vaak €10.000–50.000 per projectgebied, bijvoorbeeld:
 - Reken voor een klein belevingspunt met bankjes, informatieborden en fietsnietjes op ca €10.000 per punt.
 - Ga voor een fietspad uit van €470.000 tot €685.500 per strekkende kilometer (inclusief grondaankoop – waarbij is uitgegaan van de prijzen van landbouwgrond).
- Grotere stedelijke groenstructuren of parkzones lopen op tot enkele tonnen en miljoenen. De inrichting van een middelgroot park kost gemiddeld €400.000 per hectare, de inrichting van een dagrecreatieterrein in een natuurlijke setting met een basisinrichtingsniveau komt op circa €80.000 per hectare⁹.
- Verwerk het budget voor beheer op tijd in de begroting. Maak duurzame afspraken met de gebiedsbeheerder over jaarlijkse financiële bijdragen wanneer het beheer van de recreatievoorzieningen onvoldoende wordt gedekt uit reguliere (beheer)vergoedingen of exploitaties.

Welke vormen van financiering zijn er?

- Inpassing binnen projectbudgetten van gebiedsontwikkeling (grondexploitatie).
- Provinciale of regionale regelingen voor groenblauwe structuren, klimaatadaptatie of recreatie dichtbij huis (b.v. Regeling Groenprojecten, Regeling Inrichting Gelders Natuurnetwerk, LEADER).
- Met de Groenstart voucher kun je als georganiseerde groep ondernemers, bedrijvenvereniging of gemeente aan de slag met het vergroenen van jouw bedrijventerrein.
- Compensatiemiddelen van grote infraprojecten.
- Publiek-private samenwerking bij energielandschappen (energiecoöperaties, SDE++ met ruimtelijke kwaliteitsfonds).

Hoe kun je het planologisch inpassen?

- Neem recreatie op als onderdeel van integrale gebiedsontwikkeling in de omgevingsvisie en het omgevingsplan.
- Gebruik omgevingsprogramma's voor leefkwaliteit, gezondheid of klimaatadaptatie als haakje voor financiering en juridische borging.
- Leg recreatief medegebruik vast in planregels (bijv. "groenvoorziening met recreatieve functie").
- Stimuleer initiatieven via omgevingsvergunningen met kwaliteitsvoorwaarden of anterieure overeenkomsten met ontwikkelaars.

Welke voorbeelden kennen we?

- Haarlemmermeer: Haarlemmermeerse Bos en Park 21
- Programma Werklandschappen van de toekomst: in dit programma (vanuit Groeifonds) is veel aandacht voor vergroenen en benutten van bedrijventerreinen en weklocaties
- Bussloo en Heerderstrand, aangelegd in combinatie met de snelwegen A1 & A50
- Landgoed Hoevelaken

Figuur 3 Flight Forum Eindhoven, inspirerend voorbeeld Werklandschap van de toekomst

2.2 Bestaande groenblauwe ruimte beter benutten

2.2 Bestaande groenblauwe ruimte beter benutten

2.2.1 Bewandelbaar landschap en groenblauwe dooradering

Een bewandelbaar landschap is een buitengebied dat toegankelijk is voor wandelaars door middel van een fijnmazig patroon aan paden- en routes. Hierdoor kunnen mensen het landschap van dichtbij en in alle rust beleven, in een afwisselende omgeving zonder hinder van auto- of fietsverkeer.

De kern van een bewandelbaar landschap is het verbinden en ontsluiten van bestaande gebieden door het aansluiten van de wandelpaden op de omgeving. Door slim te combineren – bijvoorbeeld bestaande (kerke)paden, kavel- en schouwpaden – kunnen veel nieuwe wandelkilometers ontstaan zonder veel nieuwe paden aan te leggen. Een belangrijke kans is om dit samen op te pakken met groenblauwe dooradering: langs het netwerk van beken, sloten, houtwallen, houtsingels, lanen en andere landschapselementen kan deels ook gewandeld worden. De provincie Gelderland streeft naar 10% groenblauwe dooradering in het landelijk gebied. Door recreatieve routes aan te laten sluiten op deze bestaande groenblauwe dooradering en nieuwe structuren, wordt het netwerk hechter en worden losse wandelgebieden beter met elkaar verbonden. Een aantrekkelijk en gevarieerd landschap, het liefst met opgaande begroeiing, is belangrijk om wandelaars te trekken.

Wandelen over boerenland speelt een belangrijke rol bij het verder verfijnen van het netwerk. Via kavelpaden, schouwpaden, en kerkepaden kunnen ontbrekende schakels worden ingevuld. Zo kunnen bovendien andere opengestelde terreinen – zoals begraafplaatsen, terreinen van zorginstellingen en cultuurhistorische locaties – op een logische manier in het netwerk worden opgenomen. Vaak gaat deze openstelling gepaard met duidelijke toegangsregels. Met relatief weinig fysieke ingrepen en beperkte grondaankoop kan zo een aantrekkelijk en samenhangend recreatielandschap ontstaan.

Wat kun je doen? Wat heb je nodig?

- Ga na waar groenblauwe dooradering wenselijk is. Een inventarisatie van bestaande groenblauwe dooradering is in GIS door de provincie beschikbaar gesteld, zie [hier](#).
- Koppel deze structuren aan schakels in het bestaande recreatieve wandelnetwerk en aan bestaande opengestelde gebieden.
- Maak gebiedsgerichte ontwerpen voor de aanleg van nieuwe paden die bijdragen aan een bewandelbaar landschap waarin gebieden met elkaar verbonden worden.
- Hou de inrichting van de paden eenvoudig en maak duidelijke afspraken over het beheer. Denk aan halfverharde paden, natuurlijke oevers, inheemse beplanting en herkenbare erfbeplanting.

- Zorg voor goede afstemming over de route en het beheer tussen eigenaren, boeren, natuurbeheerders, gemeente en vrijwilligers. Ook in de beheerfase is onderling contact en afstemming fijn.
- Zorg voor balans tussen toegankelijkheid en rust (zonering): niet elk deel van het landschap en de groenblauwe dooradering hoeft toegankelijk te zijn. En niet elk pad hoeft onderdeel te worden van een wandelnetwerk. Door onderscheid te maken zorg je voor rustige en drukkeren paden. Hou hierbij rekening met het werkgebied van boeren, met de natuurwaarden en andere belangen zoals privacy van bewoners.
- Regel beheerbudget van te voren en bespreek het beheer op tijd met de betrokkenen, zoals vrijwilligers, eigenaren en natuurorganisaties. Voor beheerders en eigenaren zijn meerjarige afspraken over openstellingvergoedingen aantrekkelijk.

Wie heb je nodig?

- Gemeente: de gemeente heeft de regie op landschapsontwikkeling, aanleg van recreatieve infrastructuur en het beheer ervan. Naast recreatie zijn hier ook andere beleidsterreinen bij nodig, zoals verkeer/mobiliteit, natuur en water.
- Waterschappen (Vallei & Veluwe, Rijn en IJssel): voor het herstel en onderhoud van beken, sloten en natte structuren en het openstellen van beheerstroken, oevers en kades.
- Provincie Gelderland: beleidskaders voor natuur, landschap en recreatie; subsidiemogelijkheden via Groene Ontwikkelfonds en POP3+.
- Landschapsbeheer Gelderland: is gespecialiseerd in de uitvoering van groenblauwe dooradering. Ook werken zij aan wandelen over boerenland (Klompenpaden).
- Terreinbeheerders: partijen zoals Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer.
- Agrarische collectieven en particuliere grondeigenaren: voor afstemming over toegankelijkheid en beheer van routes. Deze eigenaren zijn essentieel voor doorlopende verbindingen.
- Routebureau en VisitVeluwe wanneer paden in de routenetwerken opgenomen moeten worden en voor afstemming over zonering en bezoekersmanagement.
- Andere stakeholders zoals buurtverenigingen en vrijwilligers voor ideeën over verbindingen en (natuur) beleving. Er zijn diverse initiatieven voor ommetjes en andere wandelingen vanuit de stad.

Wat kost het? Welke vormen van financiering zijn er?

- Afhankelijk van schaal en ambitie variëren de kosten. Bijvoorbeeld:
 - Aanleg van recreatieve verbinding met een fietspad en een groene en ecologische inrichting kost €212.241 per hectare⁵. Enkel een asfaltfietspad van 3,5 meter is € 591,- per strekkende meter (Bouwkostenkompas).
 - Aanleg van recreatieve dooradering in landbouwgebieden kost €13.403 per hectare⁶. Probos heeft factsheets waarop de kosten van aanleg en beheer van landschapselementen staan⁷.
 - Voor wandelen over boerenland ontvangt de boer een vergoeding van minimaal €0,50 per strekkende meter per jaar. Daarnaast zijn er kosten voor beheer van voorzieningen zoals hekjes en overstapjes en coördinatie van vrijwilligers.
- De kosten voor beheer zijn afhankelijk van het type voorziening en of recreatie hoofd- of medegebruiker van het gebied is. Bijvoorbeeld:
 - Beheer van een recreatiegebied kost tussen de €3750 en €6000 euro per ha per jaar
 - Beheer van een verhard fietspad van 3 m breed is ca €1800 euro per km per jaar

⁵ Bron: Groen Groeit Mee – opgaven in beeld (2021), gecorrigeerd voor inflatie.

⁶ Bron: Groen Groeit Mee – opgaven in beeld (2021), gecorrigeerd voor inflatie.

⁷ Zie: www.probos.nl/publicaties/rapporten/rapporten-2020/1661-factsheets-kostenindicatie-aanleg-nieuw-bos-en-landschapselementen

- Financieringsbronnen:
 - Gemeentelijke budgetten voor landschap of recreatie.
 - Provinciale regelingen voor natuur, landschap en recreatie (zoals het Subsidieprogramma Landschap & Cultuurhistorie).
 - Waterschappen via beekherstel- of klimaatadaptatiebudgetten.
 - LEADER.
 - Samenwerking met particuliere eigenaren of ondernemers via erfbeplantingsregelingen of cofinanciering uit het Gemeentelijk Groenfonds.

Hoe kun je het planologisch inpassen?

- Leg de ambitie voor groenblauwe dooradering en recreatieve koppeling vast in de Omgevingsvisie. Maak in beleidskaders regels voor realisatie van groenblauwe dooradering bij ruimtelijke ontwikkelingen.
- Integreer de koppeling van groenblauwe dooradering met recreatieve dooradering in landschapsontwikkelingsplannen, klimaatadaptatieprogramma's en biodiversiteitsstrategieën.
- Werk in een omgevingsprogramma of integraal project de ambities gebiedsgericht uit. Bescherm recreatieve paden en routes in omgevingsprogramma's en benoem kansen voor uitbreiding.
- Koppel de ontwikkeling van groenblauwe dooradering en recreatieve dooradering aan bestaande ontvangstlocaties.

Welke voorbeelden kennen we?

- Wandelpad Modderbeek Achterveld. Bij het hermeanderen van de beek is een wandelpad toegevoegd.
- Natuurbegraafplaats Huis ter Heide: hier zijn gedeeltelijk verharde wandelpaden aangelegd, kun je gratis parkeren en voor mensen met een mobiliteitsbeperking is een boskar beschikbaar.
- Gemeentelijke begraafplaats Koningsvaren, Ermelo: hier is een wandeling van 2,5 kilometer beschikbaar langs ruim 100 verschillende bomen en coniferen. De route is te vinden in een boekje dat te koop is bij de VVV in Ermelo.
- Maashorst: de Maashorstboeren hebben in verschillende buurtschappen (Uden, Schaijk, Zeeland en Nistelrode) wandelroutes aangelegd die je over weilanden en akkers leiden. De routes zijn met kleuren gemarkeerd.

Figuur 4 Natuurbegraafplaats Huis ter Heide (links) en Gemeentelijke begraafplaats Koningsvaren (rechts)

2.2.2 Bestaande recreatieterreinen en gebieden versterken

Door het versterken van bestaande recreatieterreinen komen er meer recreatiemogelijkheden, zonder dat nieuwe druk op de natuur ontstaat. Veel recreatieterreinen rond de Veluwe hebben een gunstige ligging, met een goede bereikbaarheid, en beschikken over een sterke basisinfrastructuur. De inrichting van deze gebieden sluit soms qua recreatie-aanbod en ruimtelijk onvoldoende aan op de veranderende recreatievraag. Bezoekers zoeken meer voorzieningen, natuurbeleving en mogelijkheden om actief bezig te zijn. Zo biedt de overgang van water en land veel onbenut potentieel bij bijvoorbeeld de Randmeren.

Door deze recreatieterreinen te vernieuwen, uit te breiden, anders in te richten en te verduurzamen wordt de beleving kwalitatief beter en kunnen er ook meer bezoekers opgevangen worden. Ook worden ze aantrekkelijker voor bredere doelgroepen en zijn er kansen om betere verbindingen met de omgeving te leggen. Door de recreatieve groei deels op te vangen binnen bestaande ruimte wordt bijgedragen aan het ontlasten van kwetsbare natuur. Versterking van recreatieterreinen betekent in de praktijk dat de inrichting, voorzieningen en landschappelijke inpassing worden gemoderniseerd. Denk aan groene ontmoetingsplekken, voorzieningen voor kleine waterrecreatie, verbeterde wandel- en fietspaden, evenementen, nieuwe activiteiten, horeca en andere vormen van verblijf. Het aanbod kan nog beter aansluiten bij de huidige recreatiebehoeften zoals natuurbeleving, rust, sport en gezondheid. Ook verduurzaming speelt een belangrijke rol: klimaatadaptief ontwerp en een toekomstbestendige energievoorziening zorgen ervoor dat terreinen toekomstbestendig worden.

Wat kun je doen? Wat heb je nodig?

- Voer een kwaliteits- en toekomstscan uit per bestaand recreatieterrein. Kijk hierbij naar de huidige inrichting, bestaande voorzieningen, milieuruimte, draagvlak (onder stakeholders om mee te denken en te investeren in de versterking van het recreatieterrein) en seizoensgebruik (wanneer is er piekdruk, wat is de bezettingsgraad). Ga na welke plannen al eerder gemaakt zijn voor desbetreffend gebied, of die nog voldoen aan de recreatievraag en waarom die niet (geheel) gerealiseerd zijn. Deze scan biedt inzicht in zowel kansen als knelpunten voor verbetering of intensivering.
- Stel samen met stakeholders een integraal gebiedsgericht plan op voor een andere inrichting en/of intensiever gebruik. Daarbij hoort expliciet aandacht voor balans met de omgeving: een landschappelijke inpassing die aansluit op de identiteit van de plek, een sterke verbinding met routes, natuur en nabijgelegen dorpen, en concrete stappen richting verduurzaming (klimaatadaptieve inrichting, circulair materiaalgebruik, biodiversiteitsmaatregelen en energie- en watervoorziening). Daarbij oog voor de ontwikkeling in balans met de omgeving. Ook ondernemerschap en het versterken van bezoekersstromen vanuit Veluwse Ontvangstlocaties en het bredere bestemmingsmanagement spelen hierin een rol.

- Leg de relatie vanuit het terrein met de omgeving. Recreatieterreinen werden vroeger vaak introvert ingericht, zonder veel landschappelijke verbindingen met de omgeving. Bij de vernieuwing is het goed om wandel- en fietspaden te maken naar omliggende kernen en nieuwe woonwijken.
- Voor een daadwerkelijke transformatie is een businesscase nodig, zowel voor de initiële investering als voor toekomstig beheer en onderhoud. Vanwege de maatschappelijke baten en het publieke belang, kunnen gemeenten hier een faciliterende rol spelen. Bijvoorbeeld door ruimte te maken in beleid en omgevingsplan, of door mee te investeren in de onrendabele top. De gemeente kan ook partijen bij elkaar brengen zodat er een gezamenlijk perspectief ontstaat voor ontwikkeling en exploitatie.
- Geld voor beheer moet geregeld zijn voordat de realisatie kan beginnen. Bespreek het beheer op tijd met de stakeholders en regel benodigde budgetten van te voren.

Wie heb je nodig?

- Gemeente: als regisseur van de gebiedsontwikkeling, verantwoordelijke voor bestemmingsplan/omgevingsplan, vergunningen en aansluiting op regionale programma's. Gemeente faciliteert eigenaren en zorgt dat initiatieven passen binnen beleid en zonering.
- Eigenaren van recreatieterreinen (private eigenaren, gemeente, recreatieondernemingen of stichtingen). Belangrijke partij voor het leveren van input voor de kwaliteits- en toekomstscan, deelname aan ontwerp- en ontwikkelprocessen en investering in de uitvoering.
- Provincie Gelderland voor ruimte in de provinciale beleidskaders en bijdrage aan financiering (via subsidies).
- Waterschappen en Rijkswaterstaat voor gebieden met belangrijke waterfuncties.
- Recreatieondernemers en exploitanten op en rond de terreinen: voor investeringen in nieuw aanbod, verduurzaming en conceptontwikkeling. Bijdrage aan inzicht in bezoekersdata en gebruik.
- VisitVeluwe: voor marktkennis en informatie over doelgroepen en bezoekersstromen
- Andere stakeholders, zoals omwonenden, dorpsraden, natuurorganisaties, zorg- en welzijnsorganisaties voor lokale verankering en draagvlak voor de ontwikkelingen.

Wat kost het? Welke vormen van financiering zijn er?

- Kosten voor het aantrekken van externe expertise voor het uitvoeren van de kwaliteits- en toekomstscan en businesscase. Denk hiervoor aan circa €25.000-€35.000 per product.
- Uitvoeringskosten variëren van €50.000 (inrichting en vergroening) tot enkele miljoenen (volledige transformatie).
Bijvoorbeeld:
 - Ga voor de basisinrichting van een dagrecreatieterrein uit van €80.000 per hectare.
 - Inrichting parkeerterrein (verhard, halfverhard, gras en onverhard) kost €145 per m² ⁸.
- Het toevoegen van recreatiemogelijkheden en intensiever gebruik zorgen voor hogere beheerkosten. Breng dit op tijd in beeld en maak afspraken over de financiering via exploitaties en/of overheidsbijdragen.

- Financieringsbronnen:
 - Investerings van de eigenaar.
 - Gemeentelijke bijdrage. Bestaande recreatieterreinen hebben vaak een bovenlokale betekenis en kunnen gezien worden als een bovenwijkse voorziening. Hierdoor kan vanuit een woningbouwproject aan de benodigde investering worden bijgedragen. De gemeente moet dit in omgevingsbeleid of overeenkomst met de ontwikkelaars organiseren.
 - Provinciale regelingen voor vitale vakantieparken of recreatie en toerisme.
 - Rijksmiddelen via *Impulsregeling Toerisme in Balans of LEADER/POP3+*.
 - Gemeentelijke fondsen voor leefomgeving, duurzaamheid, preventieve gezondheidszorg of plattelandsontwikkeling.
 - Private investeringen door ondernemers, vaak met cofinanciering via banken of regionale ontwikkelingsmaatschappij zoals Oost NL.

⁸ Bron: Bouwkostenkompas.

Hoe kun je het planologisch inpassen?

- Maak kwaliteitscriteria expliciet in beleid of bestemmingsregels (bijv. landschappelijke inpassing, seizoensgebruik, natuurwaarden) en biedt daarbinnen ruimte voor nadere invulling.
- Gebruik instrumenten zoals het Programma of Omgevingsvisie om vernieuwing van bestaande terreinen beleidsmatig te verankeren. Let daarbij goed op hoe gebruik wordt vastgelegd in omgevingsplannen. En zorg voor onderbouwing van de functionele samenhang tussen woningbouw en het (bovenwijkse) recreatieproject.
- Stimuleer meervoudig ruimtegebruik als afwegingsgrond in planvorming, waar dat passend is. Bijvoorbeeld zonnepanelen boven parkeerplaats, combinatie met waterberging en natuurinclusieve inrichting.

Welke voorbeelden kennen we?

- Veluwe aan Zee: omvorming van bestaande stranden tot een nieuw recreatiegebied aan het Veluwemeer, met een nieuwe inrichting en voorzieningen, en verschillende stranden gericht op verschillende doelgroepen.
- Recreatiegebied Zeumeren, Voorthuizen: voor de periode 2025-2030 heeft Leisurelands een plan ontwikkeld voor Zeumeren, bestaande uit maatregelen ter versterking van recreatie en natuur. Dit wordt gedaan door kwalitatieve en kwantitatieve uitbreiding.
- Vakantiepark ondernemers richten kun parken natuurinclusief in met hulp van het programma Vitale Vakantieparken, zie ook het webinar van IVN: bloeiende natuur, tevreden gasten
- Zandenbos Staatsbosbeheer. Dit is een voorbeeld van een bosgebied waar meer recreatie mogelijk is, maar waarvoor wel het inrichtingsniveau verbeterd moet worden om meer mensen te kunnen aantrekken en vasthouden.

2.2.3 Herbestemmen erfgoed met T&R functie

Erfgoed is belangrijk voor toerisme en recreatie, omdat het een gebied identiteit geeft, en een beleving meer betekenis geeft. De Veluwe kent een rijkdom aan cultuurhistorische structuren – van landgoederen en oude boerderijen, tot militair erfgoed en agrarische ensembles. Het is daarom logisch dat in veel van de Veluwse belevingsgebieden erfgoed een bepalende rol heeft, bijvoorbeeld in de Industriële Veluwe (papierindustrie en watermolens), de Koninklijke Veluwe en Veluws Verleden. Het herbestemmen van erfgoed biedt gemeenten en gebiedspartners dan ook een krachtige strategie om meer recreatieruimte te creëren zonder nieuwe druk op kwetsbare natuurgebieden. Door de historische locaties zorgvuldig te herbestemmen, ontstaat nieuwe ruimte voor recreatie, beleving en verblijf. Denk aan het transformeren van oude boerderijen als kleinschalige bezoekerspoorten of informatiepunten, landgoedgebouwen als museale of educatieve locaties of het herinrichten van voormalige agrarische erven tot rustpunten, kleinschalige horeca of accommodaties. Ook biedt het recreatief benutten van oude historische wegen en structuren kansen. Het herbestemmen van erfgoed draagt bovendien bij aan de instandhouding ervan. Veel erfgoedlocaties kampen met stijgende onderhoudskosten, leegstand of functieverlies. Door nieuwe functies toe te voegen die inkomsten genereren en maatschappelijk draagvlak vergroten, ontstaat een duurzaam toekomstperspectief.

Wat kun je doen? Wat heb je nodig?

- Breng het huidige erfgoed-(per thema) aanbod in kaart met bijbehorende functies in een erfgoedinventarisatie. Dit vormt de basis voor de verdere strategie.
- Analyseer de cultuurhistorische waarden van een locatie en de directe omgeving. Dit kan door een cultuurhistorisch waardeonderzoek. Hierbij worden zowel de fysieke kenmerken onderzocht, als ook het verhaal van de plek en de relatie met landschappelijke structuren. Kijk ook naar recreatieve behoeften van bezoekers, bewoners en ondernemers: welke betekenis kan erfgoed hebben voor beleving en spreiding van recreanten?
- Help eigenaren met het uitvoeren van een haalbaarheidsonderzoek voor de recreatieve herbestemming. Sluit aan bij de belevingsgebieden van de Veluwe en het regionale bestemmingsmanagement, waaronder de Veluwse Ontvangstlocaties. Denk ook aan de koppeling met andere beleidsdoelen, zoals leefbaarheid van dorpen, versterking van landschap en biodiversiteit, economische kansen voor lokaal ondernemerschap en behoud van cultuurhistorische identiteit.
- Herbestemming vraagt om een businesscase, met aandacht voor financiële haalbaarheid voor de realisatie (aanleg) en exploitatie en beheer.

Wie heb je nodig?

- Gemeente als regisseur van de gebiedsontwikkeling, planontwikkeling, vergunningverlening en begeleiding bij de uitvoering van de herbestemming. Ook toetst de gemeente aan bestaand beleid, bestemmingsplannen en zonering.
- Eigenaren van de terreinen, gebouwen en complexen. Denk aan particuliere eigenaren, landgoederen, stichtingen, kerkgemeenten, defensie-eigenaren of agrarische ondernemers. Eigenaren dienen medewerking te verlenen voor de herbestemming en zijn daarmee van essentieel belang.
- Provincie Gelderland voor de provinciale beleidskaders en bijdrage aan financiering (via subsidies).
- Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE), wanneer het gaat om een rijksmonument.
- Stakeholders uit de omgeving: ondernemers, agrariërs, terreineigenaren, bewoners die je betreft bij de planvorming en het verkrijgen van draagvlak.
- Erfgoedinstellingen en historische verenigingen, ook experts zoals BOEi: leveren kennis, verhalen en herkenbare identiteiten. Kunnen meedenken over passende herbestemming in een participatietraject.
- Ondernemers en ontwikkelaars voor de transformatie en de exploitatie.

Wat kost het? Welke vormen van financiering zijn er?

Om de volgende kostenposten te dekken:

- Inventarisatie, planvorming en participatie. Voor haalbaarheidsonderzoeken en planvorming liggen de kosten gemiddeld tussen de €20.000 en €70.000.
- Restauratie/aanpassing van gebouwen en terreinen.
- Inrichting en toegankelijk maken van terreinen.
- Ontwikkeling van routes, apps, bewegwijzering.
- Communicatie en marketing.
- Beheer, onderhoud en exploitatie.

- Financieringsmogelijkheden zijn bijvoorbeeld:
 - Financiering door de eigenaar.
 - Herbestemmingssubsidie Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.
 - Bijdragen van overheden, zoals gemeente, Rijk of Provincie (Erfgoedprogramma, Cultuur & Toerisme, Landschap & Klimaat, Erfgoed Deal, andere subsidies)
 - Nationaal Restauratiefonds.
 - Crowdfunding / lokale cofinanciering, fondsen, zoals Prins Bernhard Cultuurfonds, VSBfonds, Mondriaanfonds.

Hoe kun je het planologisch inpassen?

- Verwerk ambities op het gebied van erfgoed en recreatie & toerisme in de omgevingsvisie. Werk deze uit in thematische en gebiedsgerichte omgevingsprogramma's (bijvoorbeeld programma landelijk gebied).
- Neem specifieke regels op voor herbestemming van cultuurhistorische gebouwen en complexen in beleidskaders. Bijvoorbeeld een beleidskader logiesaccommodaties (bijv. ontwerp ruimtelijke verordening Limburg).
- Neem herbestemmingsopgaven op in het gemeentelijke erfgoedbeleid, zodat van daaruit gemeentelijke ondersteuning (beleidsmatig, inhoudelijk of bijv. in capaciteiten of geld) mogelijk is.
- Gebruik gebiedscontracten en anterieure overeenkomsten om afspraken te maken over inpassing, ontwikkeling en exploitatie.

Welke voorbeelden kennen we?

- Herbestemming gemaal Terwolde met een nieuwe functie (bijvoorbeeld ambachten en horeca) en een informatiepunt.
- De Grebbelinie ingericht met een thematische route, plekken waar je iets kunt zien/leren en een bezoekerscentrum.
- Herbestemming boerderijen als verblijfsplek of streekpunt, bijvoorbeeld bij Herberg De Pas (Sallandse Heuvelrug) waar je kunt eten en verblijven.
- Verschillende landgoederen en buitenplaatsen hebben een recreatieve functie, bijvoorbeeld landgoed Schovenhorst.
- Gelders Landschap en Kastelen werkt aan de herbestemming van Kasteel Doorwerth en omgeving, en de ontwikkeling van Landgoed Staverden.

2.3 Ruimte voor ondernemerschap

2.3 Ruimte voor ondernemerschap

Ondernemerschap is een onmisbaar onderdeel van ruimte voor recreatie. Dit handelingsperspectief draait om het mogelijk maken van innovatief ondernemerschap in recreatie. Bijvoorbeeld nieuw dagrecreatief aanbod op verrassende locaties of duurzame uitbreiding van bestaande bedrijven. Om bedrijven en ondernemende maatschappelijke organisaties de kans te geven waarde toe te voegen aan de omgeving, bezoekers te spreiden en de economie te versterken, is ruimte en innovatiekracht onmisbaar. Toch is ruimte voor recreatief ondernemerschap in het landelijk gebied vaak ingewikkeld.

Wat kun je doen? Wat heb je nodig?

- Creëer beleidsruimte om onderbouwde maatwerkafwegingen te maken, zodat afgeweken kan worden van bestaande kaders. Dit sluit aan op het idee dat ondernemerschap ruimte nodig heeft binnen duidelijke kwalitatieve voorwaarden. Door in het beleid op te nemen dat afwijken mogelijk is onder bepaalde voorwaarden (kwaliteitskader of toetsingskader), kunnen onderbouwde afwegingen gemaakt worden. Besluitvorming over nieuwe initiatieven kan hierdoor sneller gaan.
- Heb aandacht voor, en faciliteer mogelijkheden op bestaande boerderijen, erven van stoppende agrariërs en verblijfsrecreatie bedrijven. Juist op die erven en bedrijven ligt veel potentie voor nieuwe, kleinschalige of gemengde

recreatieve functies die passen bij de Veluwe identiteit. De bestaande “schotten” in regelgeving belemmeren dit vaak.

- Ontwikkel een duidelijk kwalitatief toetsingskader. Zonder toetsingskader blijft ruimte voor (groeïend) ondernemerschap willekeurig en juridisch kwetsbaar. Een kader zegt iets over wat er kan in welk gebied en borgt zo de gewenste kwaliteit, schaal, landschappelijke inpassing en duurzame exploitatie op de lange termijn. Doe dit in overleg met de sector, en leer van andere gemeenten. Overweeg om het toetsingskader regionaal of samen met buurgemeenten op te pakken.
- Luister naar de behoeften van ondernemers en check of de regels het beleidsdoel in de weg staan bij gewenste ontwikkelingen. Is er behoefte aan seizoensverlenging, maar is winterkamperen niet toegestaan? Wil je bij ontwikkelingen de streekidentiteit versterken, maar vereist landschappelijke inpassing verplicht een haag of houtwal met overal dezelfde (inheemse) soorten? Antwoord geven op die vragen geeft concreet invulling aan faciliteren in plaats van reguleren.
- Stem regels af op beleidsdoelen voor platteland, leefbaarheid en economie. Bijvoorbeeld als het gaat om leefbaarheid en economie, toekomst voor agrariërs (nevenfuncties) of mogelijkheden voor stoppers). Door regelgeving af te stemmen op de doelen wordt ondernemerschap aanjager voor vernieuwing en innovatie van het brede recreatie-aanbod.

- Regel ook innovatieondersteuning. Reguliëre ondernemersondersteuning past vaak niet goed bij de behoeften van recreatiebedrijven. Het stimuleren van vernieuwing, kennisdeling en samenwerking, helpt ondernemers om te innoveren en duurzaam te ontwikkelen.

Wie heb je nodig?

- Ondernemers en landgoedeigenaren – zowel lokale gevestigde als nieuwe ondernemers. Heb aandacht voor bedrijfsopvolgers en gezins- en familiebedrijven.
- Ondernemersorganisaties (HISWA RECRON, KHN, LTO Noord, ondernemersverenigingen) – om contact te houden met wat speelt bij ondernemers in een bepaalde sector of kern.
- Gemeenten en provincie – voor beleid, vergunningen en ondernemersloketten en bedrijvencontactpersonen.
- Visit Veluwe – voor kennisdeling (o.a. voor marktonderzoek) en netwerkvorming.
- Kennisinstellingen en organisaties voor ondernemersondersteuning.

Wat kost het? Welke vormen van financiering zijn er?

- Kosten en financieringsmogelijkheden: sterk afhankelijk van het initiatief van de ondernemer.
- Ondernemersondersteuning: voor incidentele projecten voor kennisontwikkeling zijn de kosten relatief beperkt. Investeringen in langdurende programma's en regelingen vragen meer. Er zijn mogelijk **financieringsmogelijkheden** bij Europese, Provinciale en Rijksprogramma's (bijv. *Toekomstbestendige Vakantieparken*, *MKB Innovatiestimulering Regio* en Europese fondsen (*REACT-EU*, *EFRO*). Lokale fondsen voor innovatie, duurzaamheid of brede welvaart.

Hoe kun je het planologisch inpassen?

- Verwerk het toetsingskader voor initiatieven in het omgevingswetinstrumentarium. Bijvoorbeeld een omgevingsprogramma economie, buitengebied of recreatie & toerisme.
- Raadpleeg de **Handreiking Multifunctionele landbouw en de omgevingswet**, van LTO en de VNG. <https://vng.nl/nieuws/handreiking-multifunctionele-landbouw-en-de-omgevingswet>

Welke voorbeelden kennen we?

- Gemeente Brummen ontwikkelt een afwegingskader voor recreatie-initiatieven (publicatie medio 2026).
- Project "Verbreiding en Multifunctionele landbouw op de Veluwe" door LTO Noord.
- Collectief Natuurinclusief, voorbeelden van natuurinclusief ondernemen in de vrijetijdseconomie. Pilotproject "Ademruimte".
- Afwegingskaders voor recreatie-initiatieven:
 - De Brabantse Kempen
- Ondernemersinitiatieven die recreatieruimte creëren:
 - Boerderij Eemlandhoeve waar je kunt vergaderen, vieringen kunt houden en kunt overnachten. Ook is er een proeflokaal en zijn ondernemers en bezoekers samen verantwoordelijk voor voedsel en de natuur.
- Park van de toekomst: Proeftuin Toekomstbestendige Vakantieparken Veluwe – innovatieprogramma voor verduurzaming, digitalisering en nieuwe verdienmodellen.
- Groene Koplopers Ede – netwerk van ondernemers die duurzame innovaties aanjagen.
- De Buitenplaatsen-intermediair van de provincie Utrecht bood ondersteuning aan eigenaren bij de ontwikkeling van duurzame economische dragers voor het behoud van de cultuurhistorische waarden, veelal met behoud en ontwikkeling van recreatieve betekenis.

3

3 Voorbeeld uitwerking gebieden

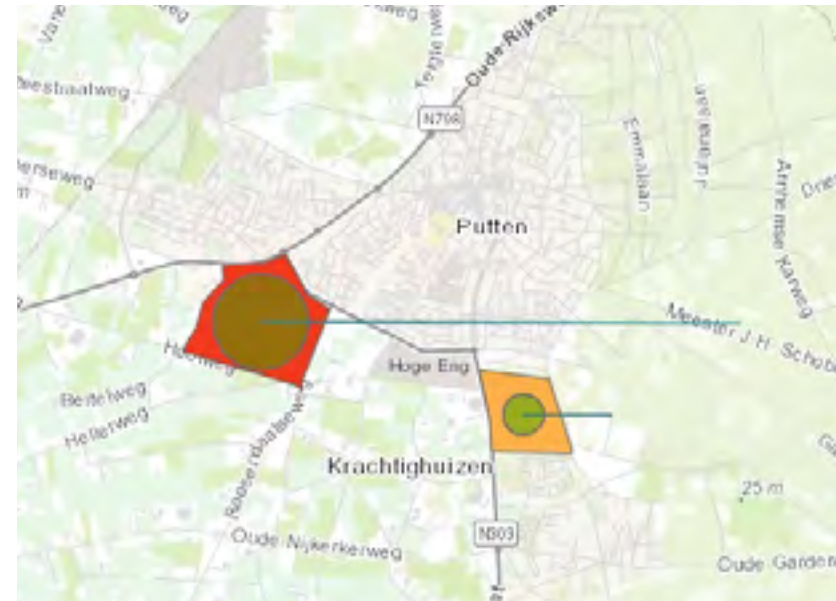
In dit hoofdstuk laten we in een aantal denkoefeningen zien hoe de handelingsperspectieven uit het vorige hoofdstuk kunnen worden toegepast in verschillende gebieden. Hierbij laten we ook stap voor stap zien welke inzichten verschillende kaartlagen kunnen bieden.

3.1 Putten Zuid

A. Aanvullende recreatiebehoefte vanuit nieuwe woonlocaties

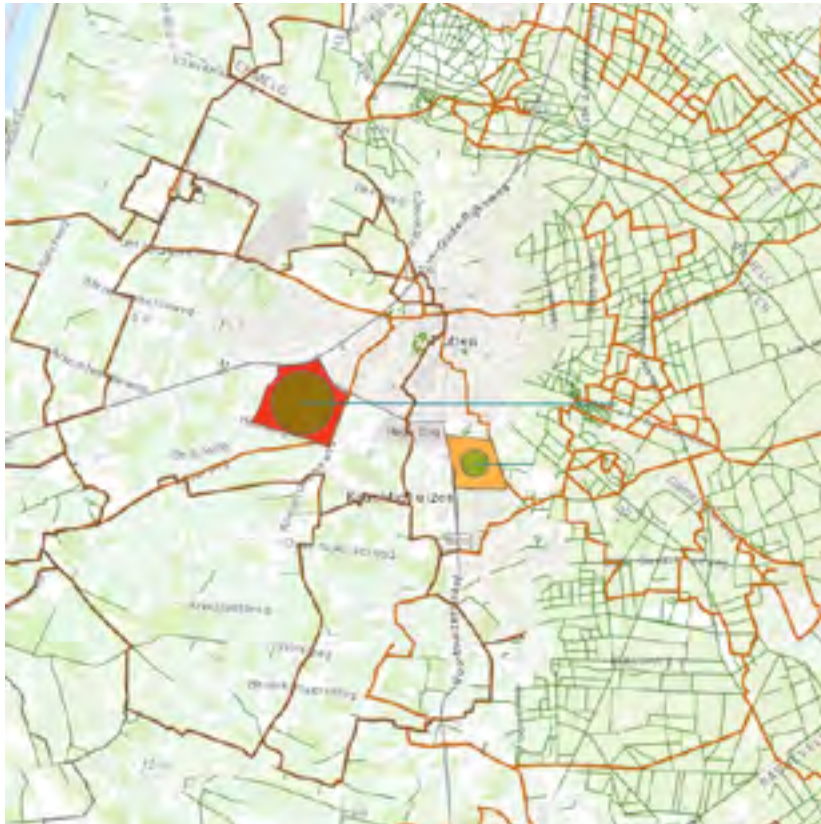
Ten zuiden van Putten worden zo'n 1.500 woningen gebouwd (zie rode en oranje vlak met daarin de geplande woningbouw). Wanneer er geen alternatief wordt geboden om te recreëren zullen deze nieuwe bewoners voor recreatie uitwijken naar het Veluwemassief.

Deze nieuwe woningbouwlocaties zorgen voor een recreatiebehoefte van minimaal 38,5 hectare recreatieve gebieden (groene bollen), en 3,85 km wandelpad (blauwe lijnen). In het volgende hoofdstuk (4. Opgaven) wordt uitgelegd hoe deze recreatiebehoefte wordt ingeschat.

B. Bestaand recreatie-aanbod

De meeste bestaande wandelmogelijkheden (groene lijnen) en andere recreatievoorzieningen zijn te vinden op het Veluwemassief. Daarnaast is er een wandelnetwerk (bruine lijnen) met onder meer Klompenpaden (zwarte lijnen). Er is ook een sportpark met verschillende sportvoorzieningen en een volkstuinencomplex in de omgeving.

De fijnmazigheid van het wandelnetwerk buiten het Veluwemassief is te laag om veel recreanten op te vangen

De woningbouwlocaties zijn aangehaakt op het wandelnetwerk (bruine lijnen) maar er zijn geen mogelijkheden voor kleine ommetjes. Door een fijnmaziger netwerk van wandelpaden te maken, kunnen inwoners dichtbij huis te wandelen en wordt de recreatieve opvangcapaciteit vergroot.

C. Gebiedsgerichte kaders voor de recreatieopgave

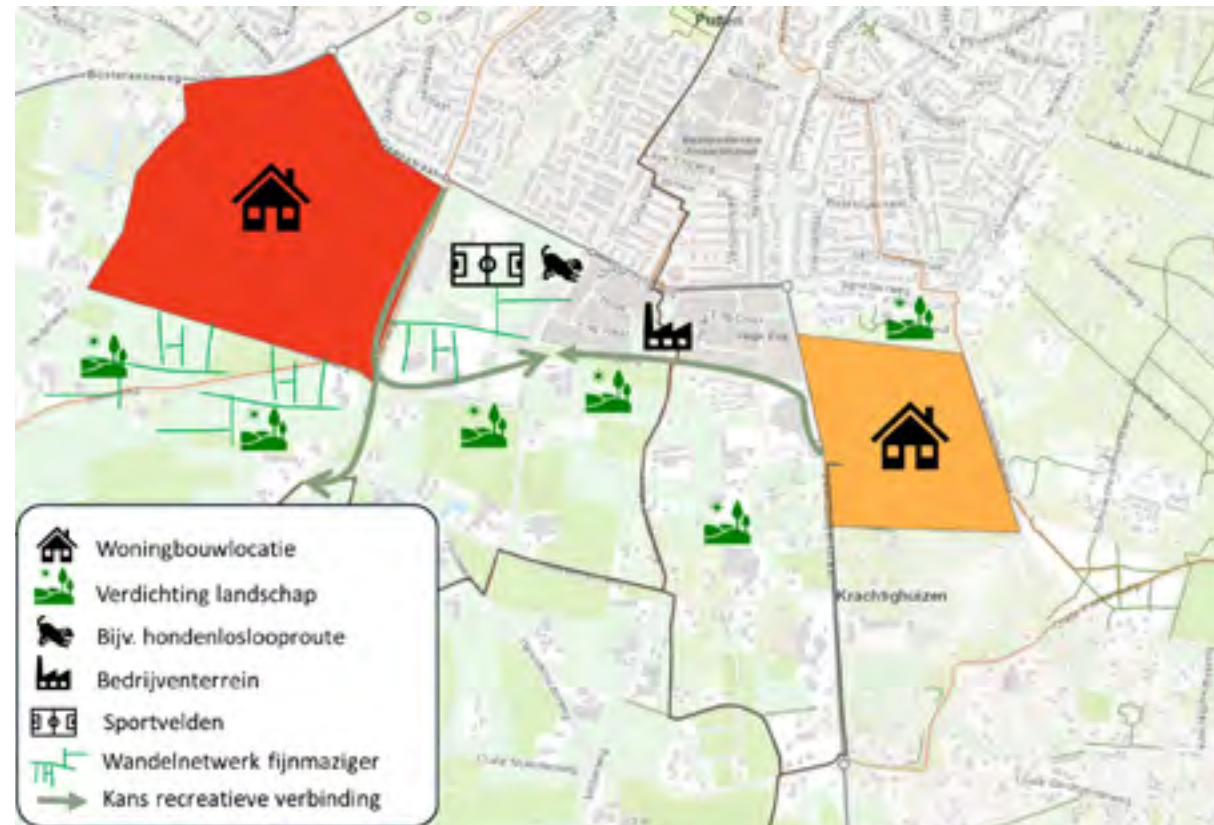
De recreatieopgave moet in de gebiedsontwikkeling een plek krijgen. hiervoor kunnen ontwerpgegevens worden gedefinieerd. Bijvoorbeeld:

- Meer openbare recreatiemogelijkheden toevoegen op sportpark Putter Eng.
- Maken van recreatieve verbindingen tussen deelgebieden en naar het dorp
- Fijnmaziger wandelnetwerk in het landelijk gebied, gekoppeld aan groenblauwe dooradering
- Mogelijk maken of stimuleren van recreatief ondernemerschap in het omgeving.
- Toevoegen: aantrekkelijk maken landschap (bv met bomen, lanen, houtwallen, bosjes, voedselbossen, boomgaarden)

D. Ontwerppogave

De volgende stap is een ontwerppogave waarbij de paden en voorzieningen, al dan niet samen met landschapselementen en andere opgaven in het gebied, worden ingepast in de kavelstructuur en het landschap. Dit valt buiten de scope van deze ruimtelijke uitwerking. We zien in dit gebied wel een aantal mogelijke kansen:

- Bedrijventerrein en sportvelden Hoge Eng en liggen tussen de twee nieuwe woningbouwgebieden in. Deze gebieden kansen voor recreatie, ook omdat de grond vaak in bezit is van de gemeente en er mogelijk al (bos)plantsoen en ander groen te vinden is. Verbindt deze gebieden met paden en maak paden rondom de sportvelden en het bedrijventerrein. Maak bijvoorbeeld een hondenuitlaatroute, een hardloopprondje, buitenportvoorziening of lunchommetje. Hiermee worden recreatiemogelijkheden toegevoegd die ook van meerwaarde zijn voor het sportterrein of bedrijventerrein zelf.
- Verdichting van het wandelnetwerk, voornamelijk richting het zuiden en westen. Er zijn dan eventueel mogelijkheden om aan te halen op de (nieuwe) natuur van het Groene Valleilint, als dat qua natuurdoelen haalbaar is.
- Verdichting van het landschap door aanleg en herstel van landschapselementen.

3.2 Ede Noord

A. Aanvullende recreatiebehoefte vanuit nieuwe woonlocaties

Ten Noorden van Ede worden zo'n 2.500 nieuwe woningen gebouwd. De rode gebieden op de kaart geven de woningbouwlocaties aan.

De 2500 woningen zorgen voor een forse recreatieopgave van minimaal 63 ha recreatieruimte in gebieden en 6,3 km recreatieruimte via paden (zie hoofdstuk 4 (Opgaven) voor een toelichting op deze berekening). De groene cirkels op de kaart visualiseren de opgave in gebieden en de blauwe lijnen visualiseren de opgave in km pad.

B. Bestaand recreatie-aanbod

De woningbouwlocatie is momenteel door middel van het wandelnetwerk (de bruine lijnen) goed verbonden met het Veluwemassief (N2000), en er is ook een Klompenpad. In de omgeving zijn een aantal boerderijen met een neventak zoals een winkel of camping. Er is onder meer een horeca, een rustpunt en een molen.

C. Gebiedsgerichte kaders voor de recreatieopgave

Om het mogelijk te maken voor inwoners en andere recreanten om te recreëren in de Gouden Randen in plaats van het Veluwemassief, is meer recreatie-aanbod nodig, zowel paden als plekken en voorzieningen voor verschillende vormen van recreatie.

De recreatieopgave moet in de gebiedsontwikkeling een plek krijgen, op een manier die past bij het gebied. Hiervoor kunnen ontwerpopgaven worden gedefinieerd. Bijvoorbeeld:

- Verdichten van het wandelnetwerk, nabij woongebied fijnmaziger dan verder weg.
- Met groene structuren door de wijk kunnen de inwoners van Kernhem ook het buitengebied bereiken.
- Benutten van cultuurhistorie door die beleefbaar te maken, landschap te herstellen en monumentale gebouwen open te stellen.
- Ruimte te geven aan recreatief ondernemerschap.
- Inrichting van kleine beschikbare locaties als speel- of picknickplek, hondenspeelplek, beleeftuin of belevingsnatuur

Interessante kansen in het gebied zijn mogelijk: de Rijksmonumentale Boerderij aan de Lunterseweg 80, de streekwinkel / boerenlandwinkel en de boerderijautomaat in de buurt. Het zou mooi zijn om van en naar de landwinkel en de boerderijautomaat wandelommetjes te realiseren. Wellicht zijn er initiatiefnemers voor stadslandbouw, een voedselbos of nieuwe natuur?

D. Ontwerppogave

De volgende stap is een ontwerppogave waarbij de paden en voorzieningen, samen met landschapselementen en andere opgaven in het gebied, worden samengebracht in één plan.

3.3 Apeldoorn Zuid

A. Aanvullende recreatiebehoefte vanuit nieuwe woonlocaties

Wanneer we dezelfde oefening doen in Apeldoorn Zuid zien we dat er veel nieuwe woningen gepland zijn (circa 4.000), wat een grote recreatiebehoefte met zich meebrengen (220 hectare groen, 22 km wandelpad). Via het Apeldoornse Kanaal komen daarnaast mogelijk ook nieuwe inwoners uit de Apeldoornse Kanaalzone richting dit gebied, wat de urgentie en de opgave groter maakt.

B. Bestaand recreatieaanbod

Direct naast de beoogde woningbouwlocatie ligt het kwetsbare natuurgebied Beekbergerwoud van Natuurmonumenten. Dit bos is opengesteld en er zijn een parkeerplaats, uitkijktoren / vogelkijkhut en verschillende vlonderpaden over het water. Door het gebied gaan ook enkele vrijliggende paden en bij het Kanaal is een horecagelegenheid. Ten westen ligt het Apeldoorns Kanaal, agrarisch gebied en het Veluwemassief. Naar het oosten ligt de Zuidelijke IJsselvallei en daarin onder meer recreatiegebied Bussloo en landgoederen.

C. Gebiedsgerichte kaders voor de recreatieopgave

Het Beekbergerwoud moet beschermd worden tegen te veel recreatie. Om te voorkomen dat inwoners massaal naar het Beekbergerwoud of het Veluwemassief gaan, zijn ingrepen nodig. Gedacht kan worden aan:

- Aanpassen van het padenstelsel om kwetsbare natuur te beschermen. Op plekken fijnmaziger en andere (kwetsbare) plekken juist minder fijnmazig (zonen)
- Realiseren van nieuwe natuur met recreatief medegebruik om meer recreanten op te kunnen vangen.
- Realiseren van verbindingen naar andere bestemmingen in de Gouden Randen, zoals Bussloo en de omliggende landgoederen.
- Benutten van de recreatieve potentie en cultuurhistorie van het kanaal

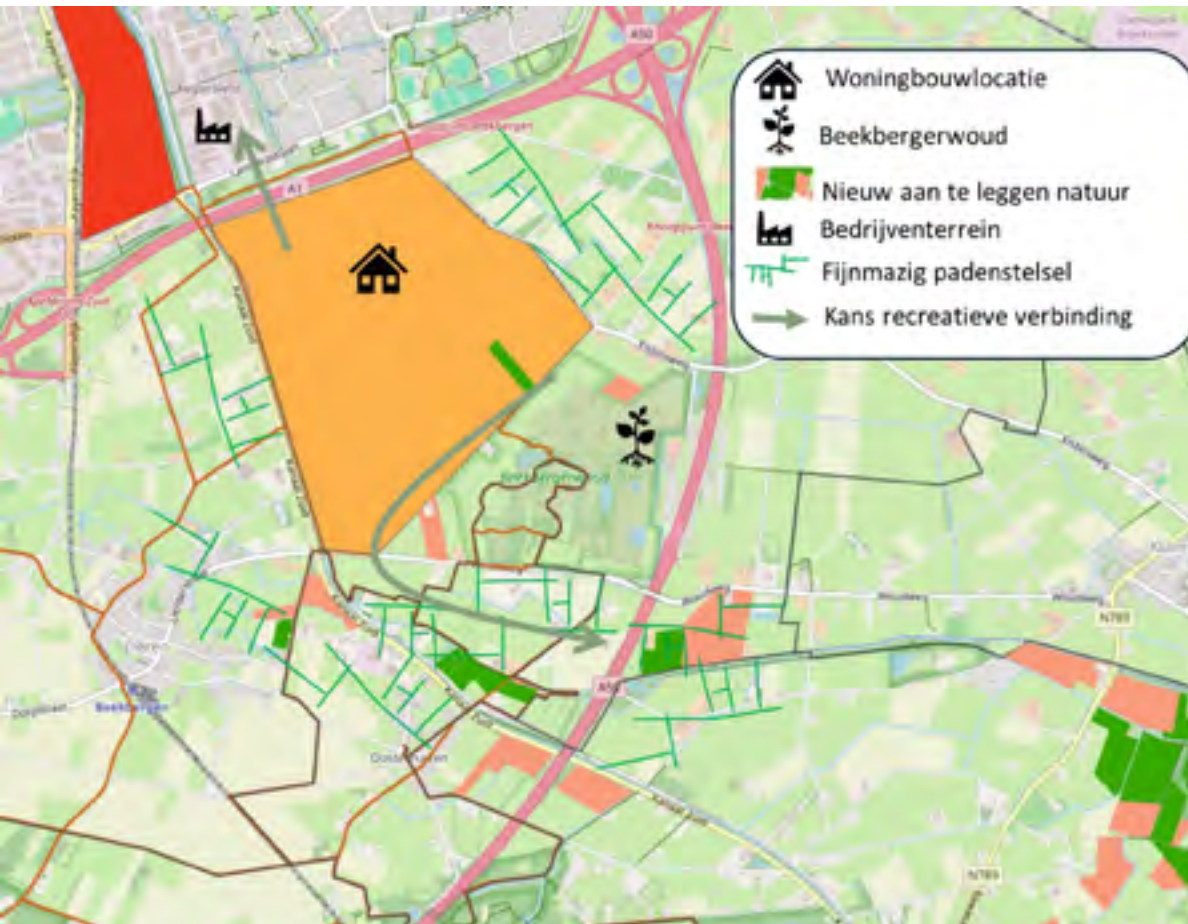
D. Ontwerpopgave

De volgende stap is de ontwerpopgave waarbij de recreatieopgave samen met andere opgaven in het gebied (bijvoorbeeld natuurherstel, landbouw, waterbeheer) wordt samengebracht in één plan waarin landschappelijke kwaliteit centraal staat.

Kansen zijn bijvoorbeeld:

- De kaart van het Gelders Natuurnetwerk laat natuurambities zien nabij Oosterhuizen, en ten zuiden van Klarenbeek. Beide zijn nog niet volledig aangesloten op het wandelnetwerk. Ook ontbreekt er een fijnmazig padenstelsel.

- Realiseren van bewandelbaar groen rondom bedrijventerrein Kuipersveld en het aangelegen water. Of een verbinding te maken richting de nieuw te ontwikkelen en in te richten natuur ten zuiden van Klarenbeek. Hierbij kan gedeeltelijk gebruik gemaakt worden van de bestaande boerenlandpaden.

4

4 Opgave

4.1 Context

De partners van de VeluweAlliantie werken met elkaar intensief samen om de doelstellingen van de VeluweAgenda te realiseren. De Veluwe is een mooi natuurgebied, én een gebied waar ondernemers werken en waar veel mensen graag wonen. En waar inwoners en bezoekers graag van het gebied genieten. Dat vraagt een integrale agenda en aanpak. Met de Regiodeal als een van de belangrijkste instrumenten lukt het de partners van de VeluweAlliantie om de doelstellingen van de VeluweAgenda te realiseren.

De aanpak van de VeluweAlliantie is gebaseerd op de principes van bestemmingsmanagement. Bestemmingsmanagement is een instrument met een integrale strategie om toerisme en recreatie zó te ontwikkelen dat er een duurzame balans is tussen bezoekers, bewoners, ondernemers én natuur. De twee belangrijke instrumenten voor de uitvoering zijn vraagsturing (bezoekersmanagement) en bestemmingsontwikkeling. Vraagsturing en bezoekersmanagement gaat onder meer over informatie, marketing, routes en slimmer sturen via ontvangstlocaties. Bij bestemmingsontwikkeling ligt de focus op recreatieaanbod, zowel kwalitatief als kwantitatief:

- Kwaliteit: ontwikkelen van hoogwaardig aanbod om daadwerkelijk bezoekers te verleiden ergens anders heen te gaan. Hier wordt onder meer gewerkt met verschillende belevingsgebieden/ thema's, gebiedsgerichte projecten zoals GEUS/IJsselvallei, en het realiseren van meer en aantrekkelijk aanbod in de Gouden Randen van de Veluwe. , etc.
- Kwantiteit Extra recreatieruimte (recreatieve opvangcapaciteit) in de 'Gouden Randen' van de Veluwe om toename van druk op de natuur te voorkomen.

Ruimte voor recreatie hangt onlosmakelijk samen met recreatiekwaliteit. We gaan daarom ook kort in op de kwaliteitsopgave in paragraaf 4.2.

4.2 Recreatieopgave kwalitatief

De behoefte aan recreatieruimte is verbonden aan de opgave voor woningbouw, gezondheid, economie en natuur. Net als wonen, werken en natuur is voor de recreatiebehoefte ook ruimte nodig. De volgende paragraaf gaat in de ruimtevraag. In deze paragraaf benoemden we belangrijke kwaliteitscriteria voor recreatieruimte.

Nieuw recreatieaanbod moet voldoen aan de volgende drie criteria:

1. Onderscheidende kwaliteit. Nieuw aanbod moet van topkwaliteit zijn, en ook een eigen aantrekkingskracht hebben. Willen we gasten en bezoekers spreiden en verleiden aanbod buiten de bestaande natuurgebieden te bezoeken, dan moet het nieuwe aanbod kunnen concurreren met de fantastische kwaliteiten van het Veluwemassief. Dit wordt onder meer gerealiseerd met de realisatie van de Veluwse belevingsgebieden (zie bijlage 2 voor meer informatie), en door ontwikkeling en behoud van landschappelijke kwaliteit.
2. Dichtbij. Recreatieaanbod moet eenvoudig bereikbaar zijn vanuit de locaties waar mensen wonen of verblijven, zoals woonwijken en logiesaccommodaties. Dit is effectief vanwege verschillende redenen:
 - Ten eerste is bij het spreiden en verleiden van recreanten en toeristen *gemak* belangrijk. Aanbod dichtbij (liefst op loopafstand) is gemakkelijk. Hierdoor zal het aanbod dichtbij aantrekkelijk zijn als alternatief voor wandelen in de natuur verder weg.

- Ten tweede zorgt aanbod dichtbij er ook voor dat mensen er vaker gebruik van maken, wat goed is voor een gezonde levensstijl.
- Ten derde draagt aanbod dichtbij bij aan duurzame mobiliteit⁹.

3. Multifunctioneel ruimtegebruik. Recreatie vindt plaats in ruimte die ook andere functies heeft, zoals natuur, waterberging of landbouw. Zo kunnen recreatie en toerisme bijdragen aan de vraagstukken op en rond de Veluwe. Denk bijvoorbeeld aan:
 - Creëren van nieuwe economische kansen;
 - Versterking natuur en biodiversiteit, landschapsherstel;
 - Beleving en behoud van cultuurhistorie en erfgoed;
 - Versterken van de leefbaarheid door het creëren van mogelijkheden voor ontmoeting, stressvermindering, dagbesteding, passend werk en zingeving en het betrekken van bewoners en vrijwilligers.

Bij het realiseren van recreatieaanbod moet daarnaast altijd rekening worden gehouden met:

4. Balans met de natuur versterken. Recreatief gebruik moet rekening houden met de ecologische opgaven en waarden van een gebied. Recreatie sluit bijvoorbeeld aan op de recreatiezonering van de Veluwe (zie bijlage 2).
5. Karakteristieken en aantrekkelijkheid van het landschap. Voorwaarde voor nieuw recreatieaanbod is dat het de landschappelijke karakteristieken versterkt of herstelt en past in het landschap.

⁹ STOMP staat voor Stappen, Trappen, Openbaar Vervoer, Mobility as a service (deelmobiliteit) en Privéauto. Het doel is dat bij het aanpakken van mobiliteitsvraagstukken de oplossingen eerst gericht moeten zijn op voetgangers, gevolgd door oplossingen voor fietsers, en zo verder. Recreatieruimte op loopafstand is daarom belangrijk.

Investerings in de landschappelijke kwaliteit moeten recreatievoorzieningen in de Gouden Randen aantrekkingskracht meegeven. Voor veel delen van de Gouden rand betekent dit aanleg en herstel van houtwallen en boomsingels. Dit heeft twee belangrijke bijkomende voordelen: die landschapselementen kunnen goed gecombineerd worden met recreatie, én in de meer besloten landschappen kunnen meer recreanten opgevangen worden zonder dat de belevingskwaliteit minder wordt.

Wat bedoelen we met recreatieruimte?

Recreatieruimte kan veel verschillende vormen aannemen. Recreatieruimte kan in een gebied een hoofdfunctie zijn, bijvoorbeeld de stranden langs de Randmeren of Bussloo. Hier hebben meestal veel verschillende recreatievormen een plek. Daarnaast is recreatie vaak verweven met andere functies, zoals waterberging, waterveiligheid, natuur of erfgoed. We spreken dan van *recreatief medegebruik*: recreatie is in een gebied een *nevenfunctie*. Bijvoorbeeld in natuur of agrarisch gebied waar doorheen gewandeld of gefietst kan worden. Die voor recreanten toegankelijke gebieden zien we ook als recreatieruimte. Hierbij is het pad, en de bijbehorende voorzieningen zoals een picknickplek of parkeerplaats, de enige ruimte die sec voor recreatie gebruikt wordt. Hoe meer paden en andere voorzieningen er in een gebied zijn, hoe meer recreanten in het gebied terecht kunnen. Meer paden aanleggen, zorgt er daardoor voor dat er meer recreatieruimte beschikbaar komt.

4.3 Verdieping kwantitatieve recreatieopgave

Waar in de afgelopen decennia nieuwe inwoners en gasten de bestaande recreatieruimte moesten delen met de huidige gebruikers – waardoor de recreatieruimte per persoon afnam – kijken we daar nu anders naar. We moeten meer ruimte voor recreanten beschikbaar maken.

Opvangcapaciteit en landschap

Met de term “recreatieve opvangcapaciteit” geven we aan hoeveel recreanten er in een gebied terecht kunnen, zonder dat de beleving in het geding komt. Naast de hoeveelheid paden en andere voorzieningen, is deze opvangcapaciteit afhankelijk van het aantal bomen en andere opgaande beplanting in het gebied. Hoe meer bomen en opgaande begroeiing, hoe beslotener het landschap en hoe meer mensen er tegelijkertijd kunnen recreëren zonder dat er aan belevingskwaliteit wordt ingeboet. In een bosgebied of coulisselandschap is een fijnmaziger padenstelsel mogelijk en kunnen meer mensen recreëren dan in een open weidegebied of heide. Voor deze opvangcapaciteit zijn normen beschikbaar die onder andere door WUR zijn opgenomen in het document AVANAR 2.0 ([link](#)).

De recreatieve opvangcapaciteit is overigens iets anders dan de ecologische opvangcapaciteit of draagkracht, die aangeeft hoeveel recreatie mogelijk is zonder de ecologische waarden van het gebied onherstelbaar te schaden.

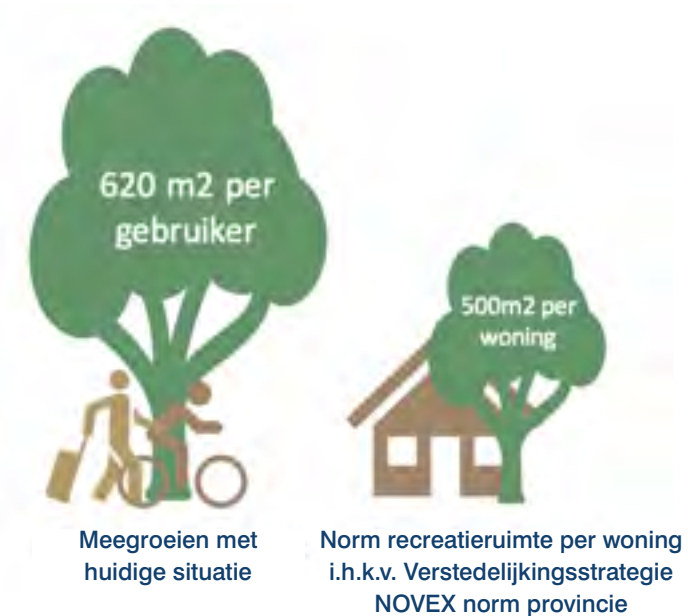

Meer ruimte voor recreatie

In eerder onderzoek door Bureau voor Ruimte en Vrije Tijd in opdracht van de VeluweAlliantie is berekend dat er op dit moment per gebruiker ca 620 m² recreatieruimte beschikbaar is¹⁰. In dit rapport is gekozen voor de ambitie dat de hoeveelheid recreatieruimte in gelijke verhouding meegroeit met het aantal inwoners en gasten.

Hanteren we de 620 m² recreatieruimte per gebruiker (gasten en inwoners), dan komt de opgave op circa 8.000 hectare in 2040 (zie ook de hiernavolgende tabel)¹¹. Dit is een stevige ambitie die aansluit bij de berekening van Bureau voor Ruimte en Vrije Tijd.

De Provincie Gelderland hanteert een norm van 500 m² recreatieruimte voor elke nieuwe woning¹². Dit is een lagere hoeveelheid recreatieruimte per gebruiker dan nu beschikbaar is voor de Veluwe en Gouden Randen. Deze norm komt op 238 m² recreatieruimte per persoon, uitgaande van 2,1 mensen per woning. Hierdoor neemt de groenblauwe recreatieruimte per persoon nog steeds af, al komt er in absolute termen wel recreatieruimte bij. In de hiernavolgende figuur is zichtbaar gemaakt hoe deze normen zich tot elkaar verhouden. De norm per woning, resulteert in een opgave van minimaal 2.790 hectare, waardoor de hoeveelheid recreatieruimte per gebruiker verder afneemt.

Recreatieruimte voor dagjesmensen en toeristen

Ook het aantal bezoekers aan de Veluwe neemt toe; waaronder de inwoners van omliggende steden zoals Amersfoort en Deventer. Er kunnen op een dag in 2040 circa 4.900 extra toeristen en 8.000 extra dagjesmensen verwacht worden¹³. Uitgaande van 620 m² recreatieruimte per persoon leidt dit tot een behoefte van ongeveer 810 hectare groenblauwe recreatieruimte.

¹⁰ Bron: Bureau voor Ruimte en Vrije tijd, 2025.

¹¹ Bron: Bureau voor Ruimte en Vrije tijd, 2025. Conclusie in dit onderzoek is dat 6.400 ha nodig is, wat is gebaseerd op de bevolkingsprognose waarin nog geen rekening is gehouden met de woondeals. Houden we wel rekening met de woondeals en een gemiddelde woningbezetting van 2,1, dan is ca 8.000 ha nodig.

¹² Bron: [Beleidskader recreatie en toerisme Gelderland](#)

¹³ Bron: Ruimte voor recreatie op de Veluwe, Bureau voor Ruimte en Vrije Tijd, 2025

In de tabel en onderstaande figuur is een overzicht opgenomen van de recreatieopgave per regio, gebaseerd op de woningaantallen uit de woningdeal en de groei van dagjesmensen en toeristen die naar de Veluwe komen.

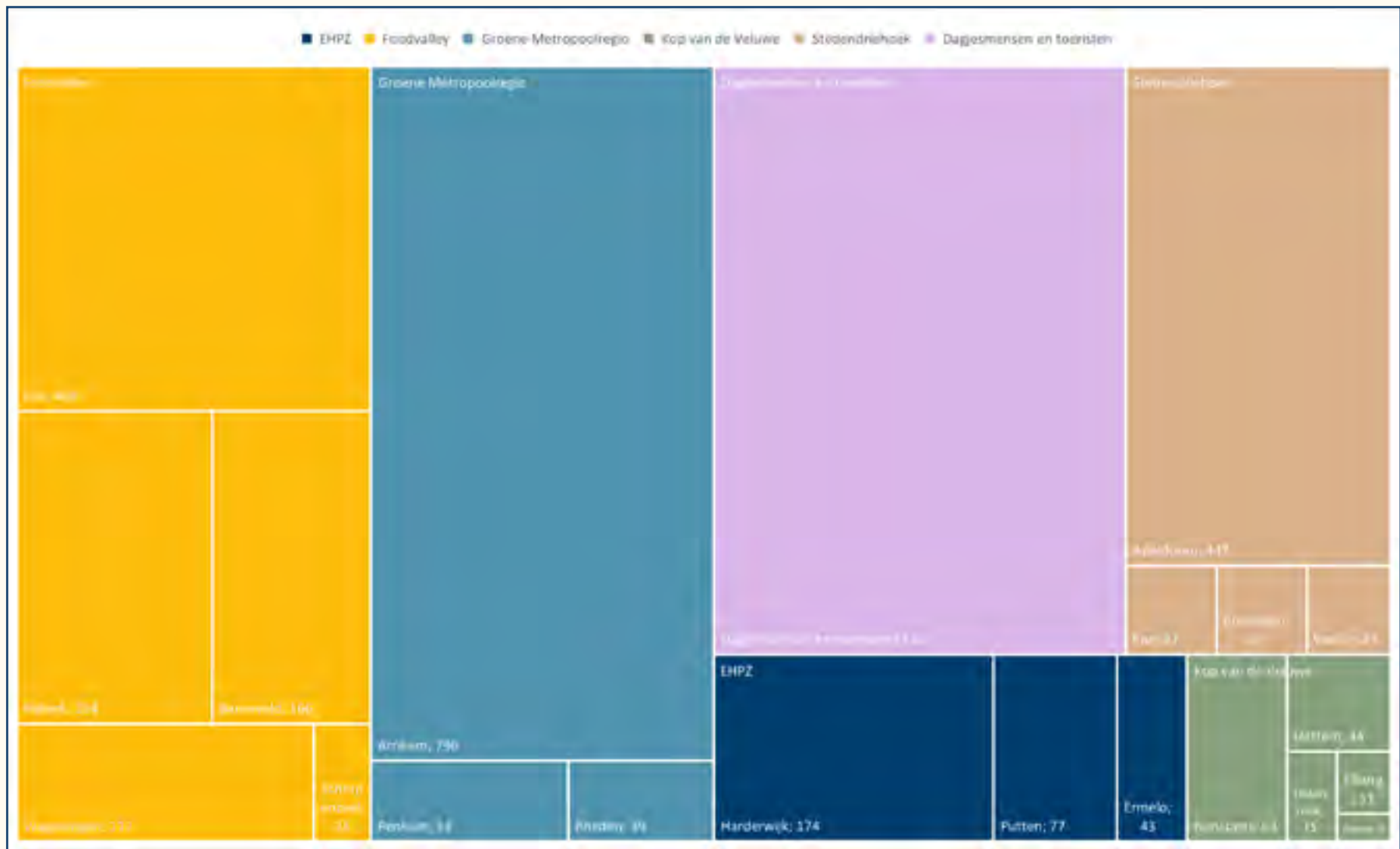
Recreatiebehoefte / regio	Geplande nieuwe woningen (prov. Gld. en woningdeal) ¹⁴	Recreatieopgave (ha) Meegroeien van huidig aanbod (620 m ² per persoon, bij 2,1 pers./woning)
Inwoners		
EHPZ	5.897	768
Foodvalley	18.330	2.387
Groene Metropoolregio	17.772	2.314
Kop van de Veluwe	2.545	331
Stedendriehoek	10.413	1.356
Dagjesmensen en toeristen		810
Totaal	54.957	7.960¹⁵

Figuur Recreatieopgave (ha) gebaseerd op de woningbouwopgave per gemeente en groei van bezoekers

¹⁴ De komende jaren worden rond de Veluwe circa 55.000 woningen ontwikkeld Bron: Provincie Gelderland en Woondeal Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

¹⁵ Dit is meer dan de 6400 ha berekend voor Bureau voor Ruimte en Vrije Tijd. Dit komt doordat in dit onderzoek de CBS bevolkingsprognose (2023) voor 2040 is gebruikt. Door de laatste woningbouwplannen is deze prognose inmiddels ingehaald. M.a.w.: op dit moment zijn er meer woningen gepland dan waarop de CBS bevolkingsprognose is gebaseerd.

De totale behoefte aan groenblauwe recreatieruimte voor inwoners, dagjesmensen en toeristen samen komt uit op circa 8.000 hectare. Dit zorgt ervoor dat de hoeveelheid recreatieruimte per gebruiker gelijk blijft.

Recreatieopgave en meervoudig ruimtegebruik

Door meervoudig ruimtegebruik is beschikbare recreatieruimte iets anders dan hectares die sec voor recreatie worden ingericht. De opgave is om voldoende recreatieve opvangcapaciteit te realiseren en recreatie, in al z'n vormen, te verweven met het landschap.

Om dit concreter te maken, en te kunnen vertalen naar een lokale opgave, maken we onderscheid tussen gebieden en verbindingen:

- In *gebieden* worden veel recreatievormen gecombineerd, bijvoorbeeld wandelen, mountainbiken, hondenuitlaten, zwemmen, sporten en picknicken. De recreatieve opvangcapaciteit per hectare is hoger, in termen van recreatiezonering zouden we spreken we over een A of B-zone. Er zijn verschillende voorzieningen voor recreatie, naast paden ook speeltuinen, parkeerplaatsen, horeca, strand, speelweides, etc. Het kan bijvoorbeeld een park zijn, een speelbos, sport- of waterbergingsgebied met de nodige paden en bankjes, etc.

- Met "*recreatieve verbindingen*" bedoelen we paden waardoor recreanten van de groenblauwe omgeving kunnen genieten. Het gaat om het fijnmaziger maken van het padenstelsel in bestaande groenblauwe gebieden. Paden zijn belangrijk omdat wandelen en fietsen de recreatievorm zijn die het meest wordt gedaan: bijna iedereen wandelt of fietst voor z'n plezier (respectievelijk 82% en 59%) en ca 50% van de recreatie-activiteiten is routegebonden¹⁶.

Een deel van de recreatieruimte rekenen we om naar paden, volgens de vuistregel: 50% van de opgave in gebieden en 50% van de opgave in paden. We hanteren hierbij het principe dat 1 hectare recreatieruimte een vergelijkbare opvangcapaciteit heeft als 100 meter pad¹⁷.

De opgave komt hiermee op:

- 3.980 ha hectare groenblauwe gebieden
- 398 kilometer recreatief pad.

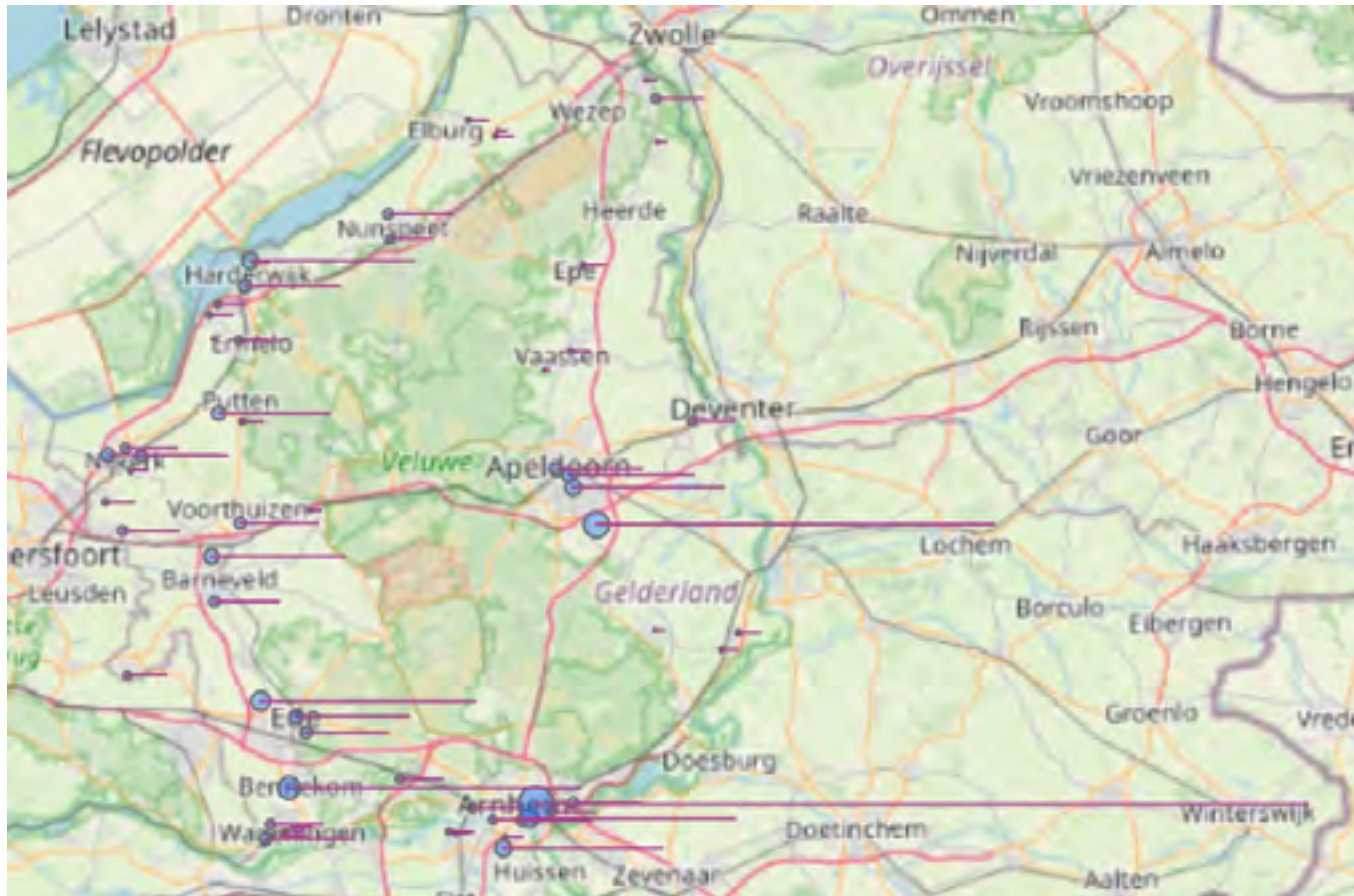
Omdat het grootste deel van de recreatieopgave is gekoppeld aan inwonersgroei, kunnen we deze ruimtelijk koppelen aan de woningbouwlocaties. Het is immers belangrijk dat nieuwe bewoners direct vanuit hun huis kunnen recreëren. Op de webkaart hebben we de recreatiebehoefte per woningbouwlocatie op schaal weergegeven. Het bolletje geeft de opgave voor "gebieden" aan in hectares, en de streep de opgave voor paden (in kilometers).

¹⁶ Bron: NVTO

¹⁷ Dit is ontleend aan Boer, de, T.A. & J.K. van Raffe, 2004. Recreatieplanning en -monitoring in bos en natuur. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1050.

Figuur 5 Recreatieopgave gekoppeld aan woningbouwopgave. Het bolletje geeft de opgave voor "gebieden" aan in hectares, en de streep de opgave voor paden (in kilometers). (bron: Bureau BUITEN)

Ontwerpogave

In praktijk zien we geen scherp onderscheid tussen paden en gebieden, en gaat het juist om het verweven ervan in het landschap. Dit is een ontwerpogave waar landschapsarchitecten goed mee uit de voeten kunnen. Voorafgaand aan deze ontwerpogave is het belangrijk om recreatie in cijfers op tafel te leggen, ook lokaal. Net zoals waterberging, natuur en infrastructuur. Zo wordt voorkomen dat recreatie wordt gezien als optionele plus.

4.4 Recreatieogave financieel

Bij de benodigde investeringen die samenhangen met de recreatieogave, maken we onderscheid tussen:

- a) Recreatieruimte en -voorzieningen
- b) Hoogwaardig en onderscheidend aanbod
- c) Bezoekersmanagement: informatievoorziening, marketing, bebording, enz.

Daarnaast is het van belang om zowel te kijken naar investeringen voor realisatie als naar de kosten voor beheer van de paden, bankjes, voorzieningen en landschapsbeheer.

4.4.1 Investerings voor voldoende recreatieruimte

Om recreatieruimte beschikbaar te maken moeten paden worden aangelegd, voorzieningen worden gerealiseerd en gebieden worden ingericht en beplant. Om in te schatten wat de benodigde investeringen zijn maken we hierbij ook onderscheid tussen gebieden en paden:

- *Inrichten van gebieden voor recreatie samen met andere functies;* meervoudig ruimtegebruik waarbij recreatie gecombineerd wordt met bijv. natuur, landbouw of waterberging. Omdat er sprake is van meervoudig gebruik, wordt 50% van de grondkosten meegerekend. Daarnaast zijn er inrichtingskosten voor paden, groen, meubilair, ecologische inrichting et cetera. De kosten voor inrichting van een dagrecreatieterrein buiten de stedelijke context zijn afhankelijk van het inrichtingsniveau en gewenste voorzieningen en kan variëren van ca €80.000 per ha voor een basisinrichting tot 400.000 euro per hectare voor bijvoorbeeld de aanleg en inrichting van een wijkpark. Een relatief klein deel van de in te richten gebieden zal het hoge inrichtingsniveau hebben zoals van een wijkpark. Een aanname die we doen om tot een inschatting te komen is dat 25% het hoge inrichtingsniveau heeft, 50% het basis inrichtingsniveau en 25% daartussen in.
- Het aanleggen van recreatieve paden, bijvoorbeeld voor fietsen en wandelen.
 - Voor fietspaden is blijvende inrichting nodig, waardoor grond moet worden aangekocht. Hiervoor moeten we grondkosten rekenen voor de verbinding en de bermen. We rekenen op ca €90.000 per hectare aan grondkosten, inrichtingskosten¹⁸. Inrichtingskosten voor een fietspad zijn per strekkende km

¹⁸ Bron: boerderij.nl, afgerond naar boven.

€685.500 (inclusief grondaankoop, verharding en bermen)¹⁹.

- Wandelpaden zijn flexibeler; er is soms geen grondaankoop nodig (dit geldt ook voor ruiterverbindingen). We schatten in dat we voor 50% van de verbindingen grond moeten aankopen. Daarentegen moeten we rekening houden met kosten voor het organiseren van het pad (een projectleider moet afspraken maken met verschillende grondeigenaren) en met kleine infra-voorzieningen (zoals bruggetjes, overstapjes en bebording). De kosten hiervoor schatten we op €30.000 per pad van ca 6 km (inschatting o.b.v. ervaringscijfers voor bijv. een Klompenpad).

De exacte kosten zijn afhankelijk van veel factoren, zoals bodemgesteldheid, kosten van grondaankoop en inrichtingswensen. Deze inschatting op basis van kentallen en de aannahme over het inrichtingsniveau is bedoeld om op de schaal van de gehele Veluwe een indicatie te geven van de opgave.

Een inschatting van de totale investering

- De inrichtingskosten voor gebieden voor recreatie buiten de stedelijke context komen op € 881 miljoen, waarbij we er vanuit gaan dat 25% het hoge inrichtingsniveau heeft, 50% het basis inrichtingsniveau en 25% daartussen in. Richt je alles in met het basisniveau, dan kom je op € 501 miljoen.

- Paden met grondaankoop = € 136 miljoen.
- Paden zonder grondaankoop = € 2.580.000.
- Totaal: € 1.020 miljoen euro voor eenmalige investeringen uitgaande van een mix van basis en hoog inrichtingsniveau (voor het basisinrichtingsniveau komt het op € 640 miljoen en hoge inrichtingsniveau op € 1.917 miljoen).
- Per nieuwe woning is dat €18.567, uitgaande van de mix van basis en hoog inrichtingsniveau.

Voor beheer van de nieuwe voorzieningen zijn we naar schatting jaarlijks 14 miljoen euro kwijt, uitgaande van het basisinrichtingsniveau.

Als we tot 2036 de tijd nemen om dit te realiseren (tien jaar), dan is het € 102 miljoen per jaar. Als we er vijftien jaar over doen, dan is het € 68 miljoen per jaar.

Een groot deel van deze investeringen zullen publieke investeringen zijn, gericht op het realiseren van openbare of openbare recreatiemogelijkheden zoals paden, speelplekken, picknickweides, waterrecreatievoorzieningen. Dit moeten we zien als de basis voor een gezonde leefomgeving en brede welvaart. Een kleiner deel kan verwacht worden van ondernemers en investeerders, voor voorzieningen waar een bedrijfsvoering mogelijk is, denk aan horeca, speelboerderij, klimparcours, golfbaan, of buitensportgebied.

¹⁹ Bronnen: voor grondwaarde NVM.nl, afgerond naar boven. Er zal echter niet altijd sprake zijn van enkel landbouwgrond. In de stedelijke sfeer variëren de grondkosten voor recreatieve inrichting van €25-€60 per m². Voor normgetallen voor inrichting, maken we gebruik van gegevens van Staatsbosbeheer en Bouwkostenkompas.

Hier tegenover staan ook baten, zowel economisch als maatschappelijk:

- Gezondheidswinst omdat woongebieden goed uitgerust zijn voor een gezonde levensstijl.
- Ecosysteemdiensten: bij koppeling aan natuur, biodiversiteit, vergroening, klimaatadaptatie ontstaat er een veerkrachtiger, klimaatbestendiger en gezondere leefomgeving. Dit is besparend voor verschillende kosten: vergroten riolering, kosten voor drinkwaterzuivering, technische kosten voor waterberging, etc.
- Behoud en verbetering van het vestigingsklimaat voor inwoners en bedrijven.
- Hogere woningwaarde: door een aantrekkelijke groenblauwe woonomgeving zijn woningen tussen de 4% en 15% meer waard²⁰. Via de OZB zorgt dit voor een hogere belastingopbrengst. Bij een gemiddelde woningwaarde van € 473.000²¹, gaat het per woning om 19.000 tot 71.000 euro. Dit levert per woning tussen de 23 en 85 euro aan extra OZB op (tarief 0,12%) per jaar. Bij 276.000 (bestaande) + 55.000 (nieuwe) woningen is dat 7,6 miljoen tot 28,1 miljoen euro per jaar. Dit is voldoende om het grootste deel van de beheerkosten te dekken en in het gunstigste geval is meer dan voldoende.

²⁰ Bron: RIVM 2023, De maatschappelijke waarde van een gezonde en groene leefomgeving - een verkenning [link](#).

²¹ Gemiddelde woningwaarde (WOZ), bron: NVM

4.4.2 Hoogwaardig aanbod realiseren (bestemmingsontwikkeling)

Onderscheidend toeristisch-recreatief aanbod is nodig om inwoners en gasten te trekken naar nieuwe plekken. Denk aan erfgoedbeleving, watersport en unieke belevenissen. Door de VeluweAlliantie en de partners wordt hier in geïnvesteerd met behulp van verschillende regiodeals. Dit is randvoorwaardelijk voor de investeringen van ondernemers in onderscheidend recreatieaanbod.

Als we het investeringsniveau van de regiodeals doortrekken naar 2035, krijgen we een beeld van de totale investeringsomvang vanuit publieke partijen. Hieruit volgt een veelheid van investeringen door andere organisaties. Denk hierbij aan ondernemers die investeren in een dagrecreatie zoals een speeltuin, een zorgbedrijf met tuinen en kleinschalige horeca, particulieren die investeren in een voedselbos en landschapsherstel en sponsors en goede doelen die investeren in behoud en openstelling van erfgoed.

De benodigde investering voor hoogwaardig aanbod schatten we als volgt in

- De overheidsinvesteringen in de Regiodeals waren de afgelopen 5 jaar circa 15 miljoen euro. Dit komt neer op circa 3 miljoen per jaar, voor het in gang zetten van ontwikkelingen als basis voor investeringen door anderen.
- Bij een ontwikkelperiode van 10 jaar gaat het dan om 30 miljoen euro in totaal.

4.4.3 Bezoekersmanagement

Investerings in bezoekersmanagement bevatten onder meer:

- Informatievoorziening, marketing;
- Bebording, routebureau;
- Onderzoek, monitoring en planvorming en projecten.

Op dit moment is er geen beeld van het bedrag dat hiervoor jaarlijks nodig is voor beheer en investeringen.

4.4.4 Overzicht

Het overzicht hiernaast geeft een samenvatting van de opgaven en een inschatting van het investeringsvolume en de beheerinzet, voor zover bekend.

Wat	Investerings	Beheer
Bestaande recreatieruimte	- Achterstallig onderhoud en benodigde vitalisering (bedrag onbekend)	-Beheertekort: €1,8-€4,3 miljoen per jaar ²²
Extra recreatieruimte tot 2035 - 3.980 ha hectare groenblauwe gebieden - 398 kilometer pad door groene en groenblauwe landschappen.	- Inrichting van gebieden: € 881 miljoen, uitgaande van een gemixt inrichtingsniveau - Paden met grondaankoop €136 miljoen - Paden zonder grondaankoop € 2,6 miljoen - Totaal: € 1.20 miljoen uitgaande de mix aan inrichtingsniveaus	- Gebieden, beheerkosten €13,4 miljoen per jaar - Verbindingen €592.000 per jaar Totaal: ca € 14,0 miljoen per jaar ²³
Hoogwaardig onderscheidend aanbod - Belevingswerelden - Onderscheidend aanbod	30 miljoen tot 2036 (Ca 3 miljoen per jaar.)	<i>Niet bekend</i>
Bezoekersmanagement - Ontvangstlocaties - Marketing - Routebureau - Bebording - ...	n.n.b.	n.n.b.

²² Het tekort was in 2019 gecijferd op 2-4 miljoen euro. Door de prijsstijgingen tussen 2019 en sept 2025 is het tekort toegenomen met ca 25% (CBS index consumentenprijzen), waardoor het tekort nu naar schatting uitkomt op 2,5-5 miljoen euro. In 2022 heeft de provincie de SNL verhoogd met ca. €700.000. Dit brengt het tekort in 2025 op 1,8 tot 4,3 miljoen euro per jaar.

²³ Uitgaande van 3750 euro per ha voor een gebied, 2000 euro per km voor een (fiets)pad met berm en ca 600 euro per km per jaar voor een eenvoudig wandelpad zonder grondaankoop.

5

5 Advies voor implementatie en bekostiging

In dit hoofdstuk gaan we in op bekostiging van recreatieruimte en de implementatiestrategie.

5.1 Doorbreek de recreatieparadox

Recreatieparadox

Rond het onderwerp recreatie is een paradox waarneembaar: een alom zeer hoge waardering voor de recreatieve mogelijkheden en beleving van natuur en landschap, maar tegelijk een zeer gering draagvlak voor financiering van het behoud en de ontwikkeling van voorzieningen die hiervoor nodig zijn. Recreatievoorzieningen en recreatieruimte worden gezien als vanzelfsprekendheid, zonder daar verantwoordelijkheid voor te nemen. Dit speelt zowel bij de recreanten zelf (die er vanuit gaan dat recreatie gratis is), als bij de overheden (die vinden dat de markt, de recreant of een andere overheid een rol heeft in de bekostiging), als bij bedrijven (die recreatievoorzieningen in het groen zien als een basisvoorziening waar de overheid voor zorgt en zij belasting voor betalen).

Middelen een structureel probleem, ondanks positieve betekenis recreatie

Ook op de Veluwe zien we een tekort in de financiering van de instandhouding van de bestaande recreatieruimte met bijbehorende voorzieningen (infrastructuur)²⁴. Dit tekort is ingeschat op 1,8-4,3 miljoen euro (prijsspeil 2025)²⁵. Recent hebben organisaties via de samenwerking in de VeluweAlliantie proeven gedaan om het tekort in de financiering van de recreatieve infrastructuur op te lossen. De uitkomsten van de proeven waren wisselend, en slechts voor een beperkt deel van het tekort zijn (mogelijk) oplossingen gevonden. Mogelijk positief ingeschat waren de inkomsten van parkeerbijdragen en vignetten als oplossing²⁶.

²⁴ Vanaf 2017 werken de grondeigenaren op de Veluwe aan dit thema, gestart als een Taskforce beheer ingesteld door de Veluwecommissie.

²⁵ Het tekort was in 2019 becijferd op 2-4 miljoen euro. Door de prijsstijgingen tussen 2019 en sept 2025 is het tekort toegenomen met ca 25% (CBS index consumentenprijzen), waardoor het tekort nu 2,5-5 miljoen euro is. In 2022 heeft de provincie de SNL verhoogd met ca. €700.000. Dit brengt het tekort in 2025 op 1,8 tot 4,3 miljoen euro per jaar.

²⁶ Bron: rapportage Financiering Beheer Recreatieve Infrastructuur Veluwe 2022-2023, Juni 2024

Wat voor het beheer en onderhoud geldt, is evenzeer van toepassing op de noodzakelijke investeringen in kwaliteitsverbetering en uitbreiding van de recreatieruimte. Want hoewel in verschillende onderzoeken de positieve maatschappelijke betekenis en waarde van groen en recreatie wordt aangetoond, blijkt het in de praktijk lastig om de bekostiging te regelen. We noemen dit de recreatieparadox: 'Iedereen' noemt het belangrijk, maar 'niemand' wil ervoor betalen. Dit terwijl iedereen weet dat realisatie, beheer en onderhoud geld kosten.

Mogelijkheden om de paradox te doorbreken

Het in één keer oplossen van deze paradox blijkt lastig. Mogelijke richtingen om deze paradox te 'verzachten' en stukje voor stukje te doorbreken zijn:

- Formuleren van een gezamenlijke ambitie, en de intentie om daarbij gelijktijdig en binnen ieders mogelijkheden middelen te reserveren en te koppelen waar mogelijk. Dit is de basis achter de aanpak van Groen Groeit Mee en bijvoorbeeld ook de recreatievisie van Recreatieschap Westfriesland.
- Het geleidelijk aanpakken van de opgave, door bijvoorbeeld middelen voor beheer van voorzieningen te verhogen, parallel aan de groei van het aantal inwoners. Dit heeft bijvoorbeeld Recreatieschap Groengebied Amstelland afgesproken.

- Werk met werk maken. Grote projecten, zoals nieuwe infrastructuur, woningbouw, water-, landbouw en natuurprojecten hebben vaak raakvlakken met recreatievoorzieningen. Benoem de raakvlakken en besteed een beperkt deel van het projectbudget aan. Hiervoor is een gedeeld beeld van de opgave en een gezamenlijke ambitie nodig. Zonder ambitie op het gebied van recreatie kan je geen werk met werk maken, want dan zal recreatie altijd weer als eerste van de tafel vallen.
- Koppeling met woningbouwontwikkeling. Diverse gemeenten, groot en klein door het gehele land, hebben een fonds of voorziening waarbij per woning een bepaald bedrag wordt bijgedragen aan bovenwijkse (groen)voorzieningen. Dit kan worden vastgelegd in beleid en regelingen, zoals grondbeleid of omgevingsbeleid. Voorbeelden zijn Brummen²⁷, Heiloo²⁸ en Haarlemmermeer²⁹. Analoot aan het Groen-Groeit-Mee-Fonds kan zo een Recreatie-Groeit-Mee-Fonds ingericht worden. De middelen in zo'n fonds bieden de basis voor investeringen in recreatieruimte. Deze kunnen ingezet worden om cofinanciering aan te vragen en werk met werk te maken.

²⁷ Brummen heeft een "Ligt op Groen-fonds" waarin voor elke nieuwe woning tussen de 3500 en 5000 euro wordt gestort voor groene en duurzame projecten.

²⁸ Voor elke woning die in nieuwe wijken in Heiloo wordt gerealiseerd, wordt € 2.917 gestort in het "Groenfonds Heiloo". In de praktijk betekent dit dat deze bijdrage wordt gestort in de Bestemmingsreserve Bovenwijkse Voorzieningen.

²⁹ Haarlemmermeer heeft in de omgevingsvisie en het kader strategisch grondbeleid 'supra bovenwijkse voorzieningen' en kostenverhaal opgenomen, en de functionele samenhang met bouwprojecten vastgeegd. Voor recreatief groen komt dit neer op ca 500 tot 3300 euro per woning voor groen, en ook per m² BVO bedrijfsruimte of kantoor moet een bijdrage geleverd worden, zie lokale regelgeving overheid.

- Koppeling met toeristenbelasting. Een deel van de groeiende recreatievraag is gelinkt aan verblijfsgasten. Wanneer het aantal overnachtingen door toeristen toeneemt, groeien ook de inkomsten uit toeristenbelasting. Overwogen kan worden om (een deel van) deze inkomsten te oormerken ten behoeve van recreatie.
- De bal elders leggen. Partijen kunnen proberen om elders geld vandaan te halen voor de recreatieopgave. Bijvoorbeeld bij andere overheden (het Rijk), recreanten (parkeergeld of toegang) of bedrijven (via sponsoring). Het betrekken van deze stakeholders bij de opgave is interessant, maar voor beheer en ontwikkeling van basisvoorzieningen niet kansrijk, blijkt uit initiatieven elders in het land. Het is wel interessant om de betrokkenheid van stakeholders te vergroten bij beheer en ontwikkeling van recreatie. Maar nadrukkelijk om een stukje van de verantwoordelijkheid te delen, in plaats van die door te geven. Een gezamenlijke ambitie en visie van de betrokken publieke organisaties is daarvoor een voorwaarde. Voorbeelden zijn de financiering van het Van Gogh Nationaal Park, of het Nationaal Park Fonds Utrechtse Heuvelrug.

5.2 Investerings overheid nodig om voorwaarden te scheppen

De investeringen voor recreatieruimte hoeven niet volledig door de overheid te worden gedragen; ook bedrijven en andere partijen kunnen hierin een rol spelen. Wel ligt er voor de overheid een duidelijke verantwoordelijkheid om voorwaardenscheppende investeringen te doen. Het gaat daarbij om inrichting en beheer van de publieke ruimte en voorzieningen die samen de basis van de recreatieruimte vormen,

zoals groenstructuren, watergangen, steigers, stranden, wandel- en fietspaden en speelweides. Deze publieke basis kan vervolgens worden aangevuld door maatschappelijke organisaties, bedrijven en (semi)overheden.

De eerste overheidsinvesteringen zijn essentieel om investeringen van andere partijen los te trekken, zoals ook is gebleken bij de Regiodeals. Zonder een solide publieke basis blijven vervolginvesteringen uit. Investerings en bijdragen van anderen (bedrijven, vrijwilligers, maatschappelijke organisaties) zorgen daarnaast voor variatie, vernieuwing en de spreekwoordelijke 'kers op de taart'. Voorbeelden zijn een voedselbos dat opengesteld is voor recreatie, een klimbos of een beleefboerderij.

Voorbeeld Voedselbos Ouwe-Syl. Het bos wordt ontwikkeld door een groep vrijwilligers. Het moet nog wel wat jaartjes groeien voordat er serieus geoogst kan worden, maar het is een fijne plek en er is al heel veel te zien. Het bos is vrij toegankelijk en je kunt van daaruit een mooie (korte) wandeling maken door het bos en rond het dorp.

(foto: Visit Noardwest Fryslân)

Op dit moment is de Veluwe vanuit verschillende beleidsdomeinen op uiteenlopende manieren georganiseerd en 'opgeknipt': er is een regionale stikstofaanpak en er zijn vanuit verstedelijking vijf afzonderlijke regio's. Er wordt vanuit de provincie wel integraal geprogrammeerd, met haakjes voor een integrale (sectoroverstijgende) aanpak, maar in de uitvoering worden echter de organisatie en financiering sectoraal aangevlogen. Hierdoor is recreatie een te beperkt onderdeel van ruimtelijke en financiële afwegingen.

De huidige VeluweAlliantie beschikt over onvoldoende slagkracht om de urgentie en schaal van deze opgave aan te kunnen. Een 'coalition of the willing' schiet tekort, omdat partijen die om uiteenlopende redenen niet tot deze groep behoren, buiten beeld blijven. Daarnaast worden belangrijke en bindende besluiten elders genomen.

In de regionale benadering moet de werkwijze van de verstedelijkingsregio's en de Aanpak Veluwe met elkaar in lijn worden gebracht. De provincie vervult hierin een cruciale schakelrol en kan hierin daadwerkelijk verandering brengen

Verstedelijkingsregio's en Gebiedsgerichte aanpak Veluwe

Door de aanpak vanuit de verstedelijkingsregio's en de Aanpak Veluwe op elkaar af te stemmen, kan de provincie zorgen voor samenhang en effectiviteit. In beide programma's moet recreatie expliciet worden meegenomen: vanuit verstedelijking door bij woningbouw voldoende recreatieruimte te realiseren, en vanuit de Aanpak Veluwe door natuur te beschermen en recreatie gericht naar de Gouden Randen te brengen.

In onderstaand kader zijn een voorbeelden opgenomen van de manier waarop recreatie in de aanpak stikstof en de verstedelijkingsstrategie kan worden opgenomen.

Proeftuinen Veluwe

De provincie gaat op de Veluwe de samenwerking aan met de regio's en andere partners in concrete projecten, aangeduid als proeftuinen, gericht op de reductie van stikstofemissie en verduurzaming. Er worden 4 proeftuinen genoemd, die alle 4 relevant zijn voor recreatie, maar recreatie wordt niet expliciet benoemd. Het gaat om: bufferzone landgoederen / natuurinclusieve landbouw Noord-Veluwe; versterkingsgebieden landbouw Noord-Veluwe, Proeftuin Veenhuizerveld en proeftuin Udde!.

Voorbeelden van afspraken kunnen zijn:

- In de proeftuinen wordt ook recreatieruimte opgenomen. bijv. bij kavelruil wordt tegelijk gekeken of een nieuw vrijliggend fietspad gerealiseerd kan worden.
- Ook verduurzaming van de recreatiesector wordt meegenomen in de aanpak voor verduurzaming van sectoren.
- Recreatieve ontwerpogaven worden in de planvorming integraal, gebiedsgericht en met lokale participatie opgepakt. Bij groenblauwe dooradering wordt direct gekeken naar recreatieve dooradering.
- Nieuwe natuurgebieden krijgen passend recreatief medegebruik

- Recreatiezonering wordt uitgebreid naar de bufferzones en nieuwe natuurgebieden.

Verstedelijkingsregio's

Het is logisch om een rechtstreekse link tussen woningbouw en recreatieruimte te leggen, zowel inhoudelijk in de planvorming, als financieel. Het grootste deel van de recreatieopgave vloeit rechtstreeks voort uit de groei van het aantal inwoners in de regio. Waar mensen wonen, willen ze ook vlakbij recreëren. Dat is overigens ook wenselijk: recreatie dichtbij huis is gezond en voorkomt autokilometers.

Voorbeelden van afspraken kunnen zijn:

- Per verstedelijkingsregio wordt gekeken waar woningbouw voor extra recreatiebehoefte zorgt (zie ook de kaart in hoofdstuk 4), en waar dat impact heeft op N2000 en GNN. Natuurinvesteringen (vanuit aanpak Stikstof) rond die gebieden worden overgedimensioneerd en in de planning naar voren gehaald, om ook recreatie op te kunnen vangen.
- Elke gemeente maakt concreet hoe de meegroei-opgave (620 m² recreatieruimte per persoon) zich verhoudt tot de ontwikkeling van het aantal bewoners in de toekomst. Elke gemeente spreekt de intentie uit om per woning een x-aantal vierkante meters recreatieruimte te realiseren en formuleert hiervoor projecten.
- Gemeenten nemen recreatie nadrukkelijk op in de Omgevingsvisie, inclusief (gedeeltelijke) financiering via

verevening op. Zo ontstaat er een gelijk speelveld voor ontwikkelaars.

- Bij aanvang van bouwwerkzaamheden wordt eerst geïnvesteerd in landschappelijke kwaliteit (bomen, water, natuur, paden).
- Gezamenlijke lobby voor financiering via het Rijk, ook met het oog op natuurherstel en de Katwijk-uitspraak door de Raad van State.

Bijlagen

1. Wat kunnen we leren van Groen Groeit Mee?

Wat doet GGM?	Wat kan Veluwe en de Gouden Randen leren
<ul style="list-style-type: none"> Groen Groeit Mee Pact is een formele erkenning van de opgave én van de complexiteit. Partijen bevestigen aan elkaar de wil om eraan te werken, maar zijn wel realistisch over financiële mogelijkheden. Er zijn concrete afspraken over inzet, niet over resultaat, output, euro's en hectares. De afspraken staan op de website, worden jaarlijks bestuurlijk bekrachtigd en uitgebreid met nieuwe partijen. https://www.groengroeitmee.nl/pact-groen-groeit-mee#Verbinden 	<p>1. Maak afspraken over intenties en inzet, en (nog) niet over financiering, realisatie van hectares en kilometers.</p> <p>Maak het officieel en concreet, maar niet (te) formeel en kwantitatief. Koppel een jaarlijks bestuurlijk moment aan de afspraken, dit kan ook een bestaand moment van de Alliantie zijn. Zo dragen de afspraken bij een grotere urgentie voor de opgave.</p> <p>Een pakkende titel (zoals groen groeit mee) helpt hierbij.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Groen Groeit Mee maakt de opgave voor groen breed op 3 vlakken: <ol style="list-style-type: none"> in functies: van natuur tot klimaatopgaven in schaal en gebiedstype: van buurt tot provincie, en van wijkpark tot nationaal park partnerschappen: van gemeenten tot NGO's en projectontwikkelaars 	<p>2. De brede insteek maakt dat veel partijen zich aangesproken voelen, en dat er op veel vlakken actie mogelijk en nodig is.</p> <p>Voor de Veluwe Alliantie is het belangrijk om de focus van de Veluwe (N2000) gebied te verleggen naar de 'randen'. Het is hierbij goed om die randen concreter te maken: Foodvalley, Zuiderzee/Randmeerkust, IJsselvallei, Veluwezoom en GMR gebied.</p>
<ul style="list-style-type: none"> GGM werkt stapsgewijs aan het concreter maken van de opgave, zowel in fysieke zin, als in procesmatige zin. De publicaties Opgaven in beeld, Groen Groeit Mee Catalogus, en de inzet voor de pilotgebieden laten zien hoe van abstract naar gebiedsgericht gewerkt wordt aan de opgave. De pilotgebieden hebben als doel het toetsen van de GGM ambitie in de praktijk. De lat ligt daarmee enerzijds hoog (ambitie), maar er is ruimte voor realisme en haalbaarheid. In de GGM pilotgebieden worden ook bestaande plannen/ideeën opgenomen. Die worden in het GGM kader gebracht en urgentie meegegeven. 	<p>3. Werk aan pilot/voorbeeldprojecten voor kansrijke potentiële groene en recreatieve ontwikkelingen. Leg de ambitie hoog, maar hou ruimte voor realisme. Pilots kunnen ook bestaande plannen/ideeën zijn, die hierdoor meer urgentie krijgen.</p> <p>Kansrijk voor de Veluwe: Groene Valleilint, Masterplan IJsselvallei?</p>

Wat doet GGM?	Wat kan Veluwe en de Gouden Randen leren
<ul style="list-style-type: none"> Groen Groeit Mee heeft veel aandacht voor lokale voorbeelden die laten zien dat het mogelijk is. Kleine projecten die lokaal verschil maken. Inspiratie is daarmee naast grote vergezichten ook lokale haalbare projecten, zoals verbreding van de berm van een utilitair fietspad, zodat er een wandelpad en natuurstrook bij kan. 	<p>4. Verzamel goede voorbeelden van de Veluwe Alliantie-partners, om te gebruiken naast de inspiratie van GGM. Communiceer: de opgave is groot, maar de oplossing is een samenspel van grote en kleine ontwikkelingen. Vele kleintjes maken een groot verschil.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Het GGM programma van de provincie biedt praktische hulp aan de GGM-partners voor het dichterbij brengen van de ambities: <ul style="list-style-type: none"> Handreiking groen bij uitbreidingslocaties EU subsidiewijzer De Tenderregeling Groen Groeit Mee Ondersteuning voor ontwerpend onderzoek om GGM doelen te realiseren 	<p>5. Ga na welke praktische hulp de Veluwe-Alliantie partners kunnen gebruiken. Bedenk hoe die in de bestaande structuren / programma's aangeboden kan worden of dat er een nieuw programma gewenst/haalbaar is.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Het GGM programma van de provincie biedt inspiratie en onderbouwing aan de GGM-partners voor het voeren van lobbyactiviteiten. De pakkende term en het pact wordt ingezet om de lobby richting het rijk invulling te geven. Daarnaast is GGM aanwezig op bijv. de Provada om aandacht te vragen voor de positieve effecten van de integratie van groen en water bij ruimtelijke planvorming. 	<p>6. Lobby Vergroot de lobbykracht door als regio eensgezind het belang van groen en recreatie te benoemen. Laat dat zien voor bijv. een gezamenlijke intentie (pact). Daarnaast kan, om de lobbykracht richting het rijk te vergroten, ook aangesloten worden bij de lobby van Utrecht en andere regio's.</p>
<ul style="list-style-type: none"> De voorbereiding van het Groen Groeit Mee programma en het pact begonnen in 2019 toen voor de regio Utrecht werd nagedacht over het vervolg op "Recreatie om de Stad" (RodS) en werden geïntensiveerd vanaf 2021. Het pact is getekend door de eerste partijen op 7 februari 2022. En nog steeds sluiten er nieuwe partijen aan. Concrete regelingen (tenderregeling) werden gelanceerd in 2025. 	<p>7. Lange adem. Bereid je voor op een proces dat langer duurt dan 1-2 jaar. De opgave is complex en moet rekening houden met veel verschillende raakvlakken met ander beleid, en een onvoorstelbare regionale dynamiek. Er is daarom tijd nodig om tot veranderingen te komen in verschillende organisaties, gedrag en processen.</p>

2. Relaties met andere inzet op recreatie Veluwebreed

Recreatie is een belangrijk thema voor de VeluweAlliantie. In onderstaand schema is te zien op welke pijlers de Veluwe Agenda 2030 is gebouwd.

Binnen de programmalijnen zijn verschillende projecten actief ([link](#) naar overzicht van projecten). Projecten waar “ruimte voor recreatie” een belangrijke link mee heeft zijn:

- Recreatiezonering ([link](#) naar pagina VeluweAlliantie en [provincie](#))
- Veluwe Ontvangstlocaties ([link](#) naar pagina routebureau en [link](#) naar handvest)
- Belevingsgebieden ([link](#) naar pagina VeluweAlliantie en [projectpagina](#))

Deze projecten zijn onderdeel van bestemmingsmanagement³⁰: het verleiden en spreiden van recreanten en toeristen (inwoners en gasten) bij hun bezoek aan de Veluwe.

Het creëren van meer recreatieruimte is eveneens een belangrijke bouwsteen voor bestemmingsmanagement.

Recreatiezonering

Recreatiezonering gaat over het gebruik van de natuurgebieden voor dagrecreatie, met als doel recreatief gebruik en natuurwaarden optimaal op elkaar af te stemmen. Het Natura 2000-gebied Veluwe is hiervoor opgedeeld in vier zones (A, B, C, D) die in grote lijnen

weergegeven op welke plek de nadruk meer ligt op recreatie of op natuur. Het resultaat staat op de [recreatiezoneringkaart](#). Op grote delen van de Veluwe komt de huidige inrichting en het gebruik van de terreinen overeen met de zonering en zal de bezoeker geen of weinig verandering ervaren. Op andere plekken gaan we nog dingen veranderen om tot een beter evenwicht tussen natuur en recreatie te komen. Het Recreatiezoneringsplan bevat maatregelen om de gewenste zonering in de praktijk te brengen. Het gaat om aanpassingen aan paden, openstelling, routes en parkeerplaatsen, en het verplaatsen of verbeteren van recreatieve voorzieningen.

Veluwe ontvangstlocaties

De ontvangstlocaties op de Veluwe zijn een middel om congestie van populaire locaties te verminderen en daarmee bij te dragen aan behoud en versterking van kwetsbare flora en fauna op het Veluwemassief en de leefbaarheid van de bewoners.

De bereikbaarheid en concentratie van aanbod op de ontvangstlocaties maakt het een aantrekkelijk en comfortabel startpunt. Met basisvoorzieningen zoals parkeren, bebording en bewegwijzering en startpunt van routes voor allerlei gebruikers tot locaties waar ook (bemande) informatie, horeca, verhuur van vervoersmiddelen, boeken van excursies en dagrecreatief aanbod zoals een klimbos aanwezig is.

³⁰ [NBTC](#)

De Veluwe kent drie hoofdtypes ontvangstlocaties, elk met eigen schaal en identiteit:

- Veluwe-Poorten, dit zijn de locaties met de meeste voorzieningen. Ze zijn met openbaar vervoer bereikbaar en gelegen aan snel- of rijkswegen;
- Veluwe-TOP's (Toeristische Overstappunten), middelgrote ontvangstplekken langs provinciale wegen. Ze bieden parkeer gelegenheid, toeristische informatie en startmogelijkheden voor routes;
- Startpunten met kleine, eenvoudige parkeerplaatsen zonder extra faciliteiten, met directe toegang tot wandel-, fiets-, ruiters- en menroutenetwerken.

De ontvangstlocaties dragen bij om de recreanten aan de Gouden Randen de beste beleving van de Veluwe te laten ervaren.

Belevingsgebieden

De diversiteit van de gebieden op en rond de Veluwe is groot; de verschillen in onder meer natuur, landschap, historie, cultuur zijn uitgangspunten voor het ontwikkelen van verschillende belevingsgebieden. Op deze [webpagina](#) worden de belevingsgebieden omschreven.

De belevingsgebieden tonen verschillende accenten van de Veluwe die zich ook aan de randen bevinden. Hierdoor zorgen ze ervoor dat activiteiten, aantrekkingskracht en recreanten zich verspreiden, in plaats van zich concentreren op populaire of kwetsbare plekken of periodes. Belevingsgebieden bevorderen de ontwikkeling van nieuwe producten

en diensten, benutten de lokale kwaliteiten en verrijkt de ervaring van bezoekers en bewoners.

Dit zijn de belevingsgebieden met elk met een eigen kernverhaal en identiteit:

- Pure Veluwe – ongerepte natuur, rust en authenticiteit;
- Smakelijke Veluwe – culinaire routes, streekproducten en gastronomie;
- Stille Veluwe – stiltegebieden, natuurbeleving, rustzoekers;
- Ambachtelijke Veluwe – traditie, streekproducten en ambachten;
- Industriële Veluwe – papierindustrie, watermolens, hout- en metaalbewerking;
- Koninklijke Veluwe – paleizen, Kroondomeinen en koninklijke geschiedenis;
- Veluwse Natuurgeheimen – verborgen natuurparels, sprengen, beken en bijzondere flora en fauna;
- Veluwse Kust – randen van de Veluwe langs Randmeren en rivieren;
- Veluwezoom – reliëfrijk landschap met heuvels, Posbank en uitgestrekte bossen;
- Veluwe Remembers – verhalen en herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog;
- Veluws Verleden – archeologie, cultuurhistorie, kastelen en landgoederen.

3. Toelichting normgetal inrichting

Om een inschatting te maken van de benodigde investeringen voor voldoende recreatieruimte, hebben we inschattingen gemaakt met behulp van normgetallen. De kosten voor aanleg en inrichting zijn echter sterk afhankelijk van het gekozen inrichtingsniveau, de grondsoort en de grondkosten. Er is daardoor een bandbreedte in de te gebruiken normgetallen.

- Voor een basisinrichting, in een natuurlijke setting en een laag tot gemiddeld inrichtingsniveau (denk aan paden, een enkel bankje en een speelveld zonder toestellen) gaan we uit van €80.000 per hectare.
- Voor een hoger inrichtingsniveau, zoals een stadspark of wijkpark gaan we uit van €400.000 per hectare (Bouwkostenkompas 2026). Hierbij wordt rekening gehouden met aanleg van een parkachtige omgeving met verschillende verhardingen, gevarieerde parkachtige beplanting en bijvoorbeeld ook prullenbakken, speeltoestellen en lantaarnpalen

Een relatief klein deel van de in te richten gebieden zal het hoge inrichtingsniveau hebben zoals een wijkpark. Een aanname die we doen om tot een inschatting te komen is dat 25% het hoge inrichtingsniveau heeft, 50% het basis inrichtingsniveau en 25% daartussen in.

In deze normgetallen worden kosten voor planvorming, participatie en grote infrastructuur zoals viaducten niet meegenomen.

Boven: Basisinrichting bij bezoekerscentrum Oosterwijkse bossen.

Onder: Parkinrichting, Wilhelminapark Utrecht.

Bronnen

- BoschSlabbers landschapsarchitecten (2025). *GEUS – Perspectief op een verweven en verbonden enclave: Gebiedsplan op hoofdlijnen met ontwikkelingsstrategie*. In opdracht van gemeenten Apeldoorn, Barneveld, Ermelo en Nunspeet, provincie Gelderland en Waterschap Vallei en Veluwe.
- Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd (2025). Eindrapport *Ruimte voor recreatie op de Veluwe*. In opdracht van de VeluweAlliantie
- Bureau BUITEN (2020) *Groen Groeit mee, Opdrachten in Beeld*, in opdracht van Provincie Utrecht
- Gebiedscoöperatie Gastvrije Randmeren (2023). *Van het meer en de rand: Toekomstvisie voor de Randmeren 2030–2035*. Gebiedscoöperatie Gastvrije Randmeren.
- Hartman, S., Boisen, M., Korteweg Maris, D. & Klijs, J. (2022). *Elk landschap in Overijssel is óók een vrijetijdslandschap!* Inspiratienota in opdracht van Provincie Overijssel en Gastvrij Overijssel. Centre of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality (CELTH).
- Hartman, S., Heslinga, J., Nijland, D., Boisen, M. & Nawijn, J. (2023). *Leidraad 'Ruimte voor Recreatie & Toerisme': Want, elk landschap is óók een vrijetijdslandschap!* In opdracht van het Vrijetijdennetwerk.
- LTO Noord (2025). *Projectplan Verbrede en multifunctionele landbouw op de Veluwe* (versie 7).
- Natuurmonumenten, *Apeldoorn – Groenblauwe hart Stedendriehoek* (poster).
- Natuurmonumenten, *Vooruitkijken in de zuidelijke IJsselvallei* (ontwerpkaart / poster).
- Programma Mooi Nederland (2024). *Handreiking overgangsgebieden in transitie naar iconische cultuurlandschappen: Perspectief voor landbouw en natuur – ruimtelijke kwaliteit in handelingsperspectief*. Programma Mooi Nederland, Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.
- Programma Mooi Nederland (2023). *Handreiking groenblauwe dooradering: Naar verweven landbouw en natuur*. Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
- Provincie Gelderland (2025). *Beleidskader recreatie en toerisme*. Provincie Gelderland.
- Provincie Gelderland (2025). *Versnellingsaanpak stikstof – Bijpraatmoment oktober 2025*. Provincie Gelderland.
- Provincie Utrecht (2023). *Groen Groeit Mee: Catalogus – gesprekskaarten ter inspiratie* (versie 1.0).
- Regio Kop van de Veluwe (2025). *Presentatie Kop van de Veluwe – Avond Raden en Staten (28 oktober 2025)*. Regio Kop van de Veluwe.
- Rijksoverheid & Provincie Gelderland (2025). *Ruimtelijk arrangement Gelderland – Sterk in het Midden: RO-afspraken kabinet en provincie Gelderland*. Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en Provincie Gelderland.
- Routebureau Veluwe / VeluweAlliantie (z.j.). *Ontvangstlocaties Veluwe: Typologie en werking binnen bezoekersmanagement*.
- VeluweAlliantie (2023). *Veluwe in balans: Aanvraag nieuwe Regio Deal voor de Veluwe*. Programma Veluwe op 1.
- VeluweAlliantie / Commissie FRIS Veluwe (2024). *Inhoudelijke eindrapportage financiering beheer recreatieve infrastructuur Veluwe 2022–2023*. VeluweAlliantie.
- VeluweAlliantie: *Masterplan IJsselvallei* (2020)
- VeluweAlliantie (2022). *Masterplan Veluwse Belevingsgebieden*. VeluweOp1 / VeluweAlliantie.
- Blaaij, A.T. de, Michels, R., Verburg, R.W. & Hennen, W.H.G.J. (2015). Recreatiemodule in Instrumentarium Kosten Natuurbeleid (IKN). Bepaling van de recreatiekosten.

